

KARELIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalialan koulutus

Kiia Laasonen
Oona Kämäräinen

Korvat hörölle
Opas kuuntelukasvatukseen varhaiskasvatuksessa

Opinnäytetyö
Marraskuu 2021

OPINNÄYTETYÖ
Marraskuu 2021
Sosiaalialan koulutus

Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
+358 13 260 600 (vaihde)

Tekijät
Kii Laasonen ja Oona Kämäräinen

Nimeke
Korvat hörölle
Opas kuuntelukasvatukseen varhaiskasvatuksessa

Toimeksiantaja
Liperin kunnan varhaiskasvatus

Tiivistelmä

Tämän opinnäytetyön aiheena on lasten kuuntelutaitojen tukeminen varhaiskasvatuksessa kuuntelukasvatuksen keinoin. Opinnäytetyö oli toiminnallinen, ja sen aihe perustui toimeksiantajan kehittämistarpeeseen tuoda kuuntelukasvatus osaksi varhaiskasvatuksen arkea. Opinnäytetyön tarkoituksena oli kehittää uusia välineitä lasten kuuntelutaitojen tukemiseen Liperin kunnan varhaiskasvatukseen. Opinnäytetyön tavoitteena oli tehdä kuuntelukasvatus käsitteenä ja toimintatapana tutuksi varhaiskasvatuksen ammattilaisille. Opinnäytetyön tehtävänä oli valmistaa kuuntelukasvatukseen liittyvä opas Liperin kunnan varhaiskasvatuksen ammattilaisille. Opasta voidaan hyödyntää varhaiskasvatusikäisten lasten kanssa.

Opinnäytetyön prosessia ohjasi konstruktivistinen malli. Tiedonhankinnallisina menetelminä opinnäytetyössä toimivat aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen ja aikaisempiin tutkimuksiin tutustuminen, opinnäytetyöpäiväkirja sekä varhaiskasvatuksen ammattilaisille järjestetyt ryhmäkeskustelut. Ryhmäkeskusteluita järjestettiin kaksi, ja niiden tavoitteena oli herättää keskustelua aiheesta sekä kerätä toiveita opasta varten. Opinnäytetyön arviointimenetelminä toimivat itsereflektio, opinnäytetyöpäiväkirja, toimeksiantajan arviointi sekä varhaiskasvatuksen ammattilaisilta kerätty palaute oppaasta.

Opinnäytetyön tuotoksena syntynyt opas tarjoaa tietoa ja käytännön vinkkejä lasten kuuntelutaitojen tukemiseen ja kuuntelukasvatuksen toteuttamiseen varhaiskasvatuksessa. Myös lasten perheet voivat saada oppaasta vinkkejä lapsen kuuntelutaitojen tukemiseen kotona. Jatkokehitysmahdollisuutena aiheeseen liittyen voisi olla esimerkiksi kuuntelukasvatukseen liittyvien harjoitusten testaaminen varhaiskasvatuksessa. Lisäksi tutkimuksellisin keinoin voitaisiin selvittää, kuinka kuuntelukasvatusta on hyödynnetty varhaiskasvatuksen arjessa.

Kieli
suomi

Sivuja 61
Liitteet 3
Liitesivumäärä 3

Asiasanat
varhaiskasvatus, kuunteleminen, kuuntelukasvatus

THESIS
November 2021
Degree Programme in Social Services

Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
FINLAND
+ 358 13 260 600 (switchboard)

Authors

Kiia Laasonen and Oona Kämäräinen

Title

Be All Ears Now

A Guide to Sound Education in Early Childhood Education

Commissioned by the Early Childhood Education in the Municipality of Liperi

Abstract

The topic of this thesis is to support children's listening skills through listening education in early childhood education. The thesis was practice-based, and its topic was based on the commissioner's development need to bring sound education into the everyday life of early childhood education. This thesis was aimed at developing new tools to support children's listening skills in early childhood education in the municipality of Liperi. The goal of the thesis was to make sound education familiar to early childhood education professionals as a concept and working method. The task of the thesis was to prepare a guide related to sound education for early childhood education professionals in the municipality of Liperi. The guide can be used with early childhood children.

The thesis process was guided by a constructivist model. The methods of data acquisition in the thesis were to learn about the related literature and previous research, a thesis diary and two group discussions for early childhood education professionals. The aim of the group discussions was to stimulate discussion on the topic and to gather wishes for the guide. The evaluation methods of the thesis were self-reflection, the thesis diary, an evaluation by the principal and the feedback from the early childhood education professionals.

The guide, which is the output of the thesis, provides information and practical tips for supporting children's listening skills and implementing sound education in early childhood education. Families can use the guide as a practical tool to support their child's listening skills at home. An opportunity for further development in connection with the sound education could be, for example, testing of exercises related to sound education in early childhood education. Sound education could also be the topic of a research-based thesis which would find out how sound education has been utilized in early childhood education.

Language

Finnish

Pages 61

Appendices 3

Pages of Appendices 3

Keywords

early childhood education, listening, sound education

Sisältö

1	Johdanto.....	5
2	Varhaiskasvatus	6
2.1	Varhaiskasvatuksen lähtökohdat	6
2.2	Laaja-alainen osaaminen.....	7
2.3	Oppimisen alueet.....	9
3	Kuunteleminen.....	12
3.1	Kuuntelutaitojen kehitys.....	12
3.2	Kuuleminen ja kuunteleminen	13
4	Kuuntelukasvatus	15
4.1	Kuuntelukasvatuksen lähtökohdat	15
4.2	Kuuntelukasvatuksen muodot.....	15
4.3	Kuuntelukasvatus varhaiskasvatuksessa.....	18
4.4	Kuunteluharjoitusten suunnittelu ja ohjaaminen	21
5	Aiemmat opinnäytetyöt	22
6	Opinnäytetyön lähtökohdat	25
7	Opinnäytetyön menetelmälliset valinnat.....	25
7.1	Toiminnallinen opinnäytetyö	25
7.2	Tiedonhankinnalliset ja osallistavat menetelmät	27
7.3	Arviointimenetelmät	29
8	Opinnäytetyön prosessi	30
8.1	Konstruktivistinen malli	30
8.2	Aloituskvaihe	32
8.3	Suunnitteluvaihe	33
8.4	Esivaihe	34
8.5	Työstövaihe	35
8.5.1	Ryhmäkeskustelut	36
8.5.2	Oppaan valmistaminen	38
8.6	Tarkistus- ja viimeistelyvaihe	40
9	Valmis opas ja sen arviointi	43
9.1	Oppaan sisältö ja rakenne	43
9.2	Oppaan arviointi	46
10	Johtopäätökset	47
11	Pohdinta	51
11.1	Opinnäytetyön prosessin arviointi	51
11.2	Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus	53
11.3	Oma oppiminen ja ammatillinen kasvu.....	55
11.4	Jatkokehitysmahdollisuudet	57
	Lähteet	59

Liitteet

Liite 1	Saatekirje
Liite 2	Ryhmäkeskusteluiden kysymysrunko
Liite 3	Oppaan palautekysely

1 Johdanto

Kuuntelutaidot voidaan nähdä yhtenä ihmisen elämönhallinnan perustaitona, sillä kuuntelu on merkittävässä osassa ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa (Kankkunen 2018a, 9). Kuuntelutaidot alkavat kehittyä ihmisellä jo ennen syntymää, mutta suurin kehitys tapahtuu lapsuudessa ja nuoruudessa (Haapala & Välimaa 2020, 37). Kuuntelutaitojen harjoittaminen jo lapsuudesta lähtien on siis erittäin tärkeää. Varhaiskasvatuksen rooli lasten kuuntelutaitojen tukemisessa on suuri, koska iso osa 1–6-vuotiaista lapsista kuuluu varhaiskasvatuksen piiriin. Varhaiskasvatuksen ammattilaisilla onkin tärkeää olla tietoa siitä, mitä kuuntelukasvatus tarkoittaa, ja miten sitä voidaan toteuttaa käytännössä.

Opinnäytetyön aiheena on lasten kuuntelutaitojen tukeminen varhaiskasvatuksessa kuuntelukasvatuksen keinoin, ja sen toimeksiantajana toimi Liperin kunnan varhaiskasvatus. Opinnäytetyön tarkoituksena oli kehittää uusia välineitä lasten kuuntelutaitojen tukemiseen Liperin kunnan varhaiskasvatukseen. Opinnäytetyön tavoitteena oli tehdä kuuntelukasvatus käsitteenä ja toimintatapana tutuksi varhaiskasvatuksen ammattilaisille. Opinnäytetyön tehtävänä oli valmistaa kuuntelukasvatukseen liittyvä opas Liperin kunnan varhaiskasvatuksen ammattilaisille.

Opinnäytetyön keskeisiä käsitteitä ovat varhaiskasvatus, kuunteleminen ja kuuntelukasvatus, joita avataan teorian pohjalta raportin ensimmäisissä luvuissa. Teoreettisen viitekehyksen jälkeen tarkastellaan aiheeseen liittyviä aiempia opinnäytetöitä sekä avataan opinnäytetyön lähtökohtia. Tämän jälkeen avataan opinnäytetyön menetelmällisiä valintoja sekä kuvataan opinnäytetyön prosessin eteneminen konstruktivistisen mallin pohjalta. Opinnäytetyön prosessin avaamisen jälkeen esitellään ja arvioidaan opinnäytetyön tuotoksena syntyneitä opasta. Johtopäätöksissä perustellaan oppaaseen tehtyjä valintoja peilamalla niitä teoreettiseen viitekehykseen. Pohdinnassa arvioidaan opinnäytetyön sekä pohditaan opinnäytetyön eettisyyttä ja luotettavuutta, omaa oppimista ja ammatillista kasvua sekä opinnäytetyön jatkokehitysmahdollisuuksia.

2 Varhaiskasvatus

2.1 Varhaiskasvatuksen lähtökohdat

Varhaiskasvatus on ensimmäinen vaihe koulutusjärjestelmää, ja se on tarkoitettu 0–6-vuotiaille lapsille (Opetushallitus 2021a). Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan kokonaisuutta, johon sisältyy lapsen suunnitelmallinen ja tavoitteellinen hoito, kasvatus ja opetus. Siinä painottuu erityisesti pedagogiikka. (Varhaiskasvatuslaki 540/2018, 2 §.) Varhaiskasvatusta voidaan toteuttaa päiväkotitoimintana, perhepäivähoitona tai avoimena varhaiskasvatuksena (Opetushallitus 2021a).

Varhaiskasvatuksella on monia tavoitteita. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on lapsen kokonaisvaltaisen kasvun, kehityksen, terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen sekä lapsen oppimisen edellytysten tukeminen ja elinikäisen oppimisen edistäminen. (Varhaiskasvatuslaki 540/2018, 3 §.) Lisäksi tavoitteena on lapsen koulutuksellisen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen sekä lapsen syrjäytymisen ehkäiseminen. Tavoitteena on myös huoltajien tukeminen kasvatus-tehtävässä sekä työelämään tai opiskeluun osallistumisen mahdollistaminen. Varhaiskasvatuksessa opitut taidot vahvistavat lapsen osallisuutta ja aktiivista toimijuutta yhteiskunnassa. (Opetushallitus 2021a.)

Varhaiskasvatussuunnitelmien kokonaisuus on kolmitasoinen. Kokonaisuus koostuu valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteista, paikallisesta varhaiskasvatussuunnitelmasta sekä lapsen omasta varhaiskasvatussuunnitelmasta. Nämä kolme varhaiskasvatussuunnitelmaa ohjaavat ja tukevat varhaiskasvatusta, sen järjestämistä, toteutumista ja kehittämistä. Niiden avulla edistetään myös yhdenvertaisen ja laadukkaan varhaiskasvatuksen toteutumista koko Suomessa. (Opetushallitus 2021a.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määrätään varhaiskasvatuksen keskeiset tavoitteet ja sisällöt, varhaiskasvatuksen ja lasten huoltajien väliseen sekä monialaiseen yhteistyöhön liittyvät asiat sekä lapsen varhaiskasvatussuunnitelman sisältö. Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelma pohjautuvat

varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma ohjaa, määrittelee ja tukee varhaiskasvatuksen paikallista järjestämistä. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmalla turvataan lapsen oikeutta saada suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatusta, opetusta ja hoitoa. Suunnitelman lähtökohdaksi tuleekin olla lapsen etu ja tarpeet. (Opetushallitus 2018, 8–11.)

2.2 Laaja-alainen osaaminen

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea lasten laaja-alaista osaamista, mikä koostuu tiedoista, taidoista, asenteista, arvoista sekä tahdosta. Laaja-alaiseen osaamiseen sisältyy myös taito käyttää opittuja tietoja ja taitoja sekä toimiminen tilanteen vaatimalla tavalla. Laaja-alaiseen osaamiseen sisältyviä taitoja tarvitaan kaikilla ihmisen elämän osa-alueilla, kuten opiskelussa, työnteossa ja kansalaisena toimimisessa. Laaja-alaisen osaaminen vahvistuu läpi koko elämän, ja sen kehittyminen alkaa jo varhaislapsuudessa. Varhaiskasvatuksessa lasten laaja-alaista osaamista vahvistetaan pedagogisen toiminnan kautta. Lisäksi laaja-alaisen osaamisen tavoitteet huomioidaan oppimisympäristöjen ja toimintakulttuurin kehittämisessä sekä hoidossa, kasvatuksessa ja opetuksessa. (Opetushallitus 2018, 23–24.)

Laaja-alainen osaaminen voidaan jakaa viiteen osa-alueeseen, joita ovat kulttuurinen osaaminen, ajattelu ja oppiminen, itsestä huolehtiminen ja arjen taidot, vuorovaikutus ja ilmaisu, osallistuminen ja vaikuttaminen sekä monilukutaito ja tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen (Opetushallitus 2018, 24). Ajattelu ja oppiminen -osa-alueeseen liittyy elinikäisen oppimisen näkökulma, jonka edellytyksenä on innostus, rohkeus, avoimuus ja luottamus uusia asioita kohtaan (Opetushallitus 2021b). Varhaiskasvatuksen tehtävänä on antaa tilaa lasten ihmettelulle, oivaltamiselle ja oppimisen ilolle sekä tukea lasten kykyä nimetä, jäsentää ja kuvata ympäristöä ja sen ilmiöitä. Ajattelun ja oppimisen kehittämisen tukemiseen sisältyy myös sinnikkyyteen ja ratkaisujen löytämiseen kannustaminen, onnistumisista iloitseminen, kysymään ja kyseenalaistamaan rohkaiseminen, tarkkaavaisuuteen ja sen ylläpitämiseen ohjaaminen sekä riittävä fyysinen aktiivisuus. (Opetushallitus 2018, 24–25.)

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea lasten vuorovaikutustaitojen oppimista sekä luoda perusta toisten ihmisten kunnioittamiselle (Opetushallitus 2021b). Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu -osa-alueeseen sisältyy lasten rohkaiseminen tutustumaan toisiin ihmisiin, kieliin ja kulttuureihin sekä ohjaaminen toisten ystävälliseen ja kunnioittavaan kohteluun. Lasten vuorovaikutus- ja ilmaisutaitoja sekä sosiaalisia taitoja tuetaan yhteistyöhön perustuvan toiminnan kautta. Lisäksi harjoitellaan asettumista toisen asemaan ja konfliktitilanteiden rakentavaa ratkaisemista. Osa-alueeseen sisältyy myös lasten tukeminen kulttuuri-identiteetin rakentamisessa erilaisten kokemusten, tietojen ja taitojen avulla. (Opetushallitus 2018, 25.)

Varhaiskasvatuksen keskeisenä tehtävänä on tukea lasten itsestä huolehtimiseen, arkeen sekä terveyteen ja turvallisuuteen liittyviä taitoja. Varhaiskasvatuksessa tuetaan lasten asteittaista itsenäisyyden lisääntymistä. Lapsia kannustetaan ja heidän kanssaan harjoitellaan erilaisia taitoja, kuten pukeutumista ja ruokailua. Osa-alueeseen sisältyy myös hyvinvointia edistävien asioiden käsittely lasten kanssa, tunne- ja itsesäätelytaitojen harjoittelu ja vahvistaminen, turvallisen ja vastuullisen toimimisen harjoittelu erilaisissa oppimisympäristöissä sekä oman ja toisten kehon kunnioittaminen ja suojeleminen. (Opetushallitus 2018, 25–26.)

Monilukutaito sekä tieto- ja viestintäteknologia ovat nykymaailmassa koko ajan enemmän osana lasten elämää, minkä takia varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea lasten taitoja toimia erilaisissa digitaalisissa ympäristöissä (Opetushallitus 2021b). Näitä taitoja tarvitaan lasten ja perheiden arjessa, yhteiskunnallisessa osallistumisessa, ympäröivän maailman ymmärtämisessä sekä ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Monilukutaidolla tarkoitetaan taitoja, minkä avulla tulkitaan ja tuotetaan erilaisia viestejä. Monilukutaidon kehittymistä voidaan tukea varhaiskasvatuksessa esimerkiksi asioiden ja esineiden nimeämisellä sekä innostamalla lapsia tutkimaan ja tuottamaan viestejä erilaisissa ympäristöissä. Lasten tieto- ja viestintäteknologista osaamista taas tuetaan esimerkiksi tutustumalla erilaisiin tieto- ja viestintäteknologisiin välineisiin ja sovelluksiin, tuottamalla erilaisia sisältöjä itse sekä hyödyntämällä digitaalista dokumentointia esimerkiksi leikeissä ja liikunnassa. (Opetushallitus 2018, 25.)

Lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitojen tukeminen sekä oma-aloitteisuuden kannustaminen ovat tärkeitä varhaiskasvatuksen tehtäviä, sillä osallistuminen ja vaikuttaminen luovat pohjan tasa-arvoiselle ja osallistuvalla tulevaisuudelle. Jotta lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taidot vahvistuisivat, tulee lapsilla olla mahdollisuus osallistua toiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin sekä harjoitella vaikuttamismahdollisuuksia. Lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja tuetaan myös arvostavan kohtaamisen, lasten aloitteisiin vastaamisen sekä ajatusten kuuntelemisen kautta. Osallistumisen ja vaikuttamisen kautta tuetaan muun muassa lasten itseluottamuksen sekä sosiaalisten taitojen kehittymistä. (Opetushallitus 2018, 26–27.)

2.3 Oppimisen alueet

Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan keskeisiä tavoitteita ja sisältöjä kuvaavat oppimisen alueet. Oppimisen alueiden tehtävänä on edistää lasten laaja-alaista osaamista sekä ohjata varhaiskasvatuksen ammattilaisia pedagogisen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa yhdessä lasten kanssa. Oppimisen alueet ovat kokonaisuuksia, joiden aihepiirejä yhdistetään ja sovelletaan lasten mielenkiinnon kohteiden ja osaamisen mukaan. Aihepiirit voivat nousta esiin esimerkiksi leikeistä, saduista tai spontaaneista vuorovaikutustilanteista. Oppimisen alueita on yhteensä viisi: ilmaisun monet muodot, kielten rikas maailma, tutkin ja toimin ympäristössäni, minä ja meidän yhteisömme sekä kasvan, liikun ja kehityn. (Opetushallitus 2018, 24, 40.)

Kielten rikas maailma -oppimisen alueen tehtävänä on vahvistaa lasten kielellisten taitojen sekä kielellisten identiteettien kehittymistä. Lasten uteliaisuutta ja kiinnostusta kieliin, erilaisiin teksteihin ja kulttuureihin vahvistetaan varhaiskasvatuksessa. Kielellisten taitojen ansiosta lapsille avautuu uusia vaikuttamisen keinoja, mahdollisuuksia osallisuuteen sekä aktiiviseen toimijuuteen. Konkreettisia keinoja lasten kielellisten taitojen ja kielellisten identiteettien kehittymisen tukemiseksi ovat esimerkiksi lastenkirjallisuuden tutustuminen lasten kanssa, loru- ja laululeikkien käyttäminen toiminnassa, toiminnan sanallistaminen sekä

kuvien käyttö puheen rinnalla. Lapsia on tärkeää myös kannustaa olemaan vuorovaikutuksessa sekä toistensa että aikuisten kanssa. Lapsen kielellisen kehityksen tukeminen vahvistaa erityisesti monilukutaitoon sekä kulttuuriseen osamiseen ja vuorovaikutukseen liittyvää laaja-alaista osaamista. (Opetushallitus 2018, 40–42.)

Ilmaisun monet muodot -oppimisen alueessa keskitytään tukemaan lasten musiikillisen, kuvallisen, sanallisen sekä kehollisen ilmaisun kehittymistä. Lapsia myös tutustutetaan eri taiteenaloihin ja kulttuuriperintöön. Taiteenlajien kokeminen ja ilmaiseminen edistää lapsen oppimisen edellytyksiä, myönteistä minäkuvaa ja sosiaalisia taitoja sekä valmiuksia ympäröivän maailman ymmärtämiseen ja jäsentämiseen. Varhaiskasvatukseen tulee sisällyttää sekä spontaania että ennalta suunniteltua taiteellista ilmaisua ja kulttuurisia kokemuksia. Erilaisiin ilmaisun muotoihin tutustutaan varhaiskasvatuksessa moniaistisesti sekä hyödyntämällä erilaisia oppimisympäristöjä, työtapoja ja kulttuuritarjontaa. Taiteen ja ilmaisun eri muotoihin tutustuminen ja niiden kokeileminen vahvistaa erityisesti lapsen ajatteluun ja oppimiseen, monilukutaitoon sekä osallistumiseen ja vaikuttamiseen liittyvää laaja-alaista osaamista. (Opetushallitus 2018, 42–43.)

Ilmaisun monet muodot -oppimisen alueeseen kuuluvan musiikillisen ilmaisun tavoitteena on musiikillisten kokemusten tuottaminen lapsille sekä lasten kiinnostuksen ja suhteen vahvistaminen musiikkiin. Lapsia myös ohjataan kuuntelemaan ja havainnoimaan ääniympäristöä. Lasten kanssa esimerkiksi kuunnellaan musiikkia, liikutaan musiikin tahdissa, lauletaan, loruillaan, soitetaan erilaisia soittimia sekä kokeillaan kehosoittamista. Kuvallisen ilmaisun tavoitteena on kehittää lasten suhdetta kuvataiteeseen ja kulttuuriperintöön. Työtapoja voivat olla esimerkiksi piirtäminen, maalaaminen sekä käsityöllinen toiminta, kuten muovailu ja rakentelu. Sanalliseen ja keholliseen ilmaisuun sisältyy esimerkiksi leikki, tanssi ja draama. Toiminnassa voidaan hyödyntää monipuolisesti esimerkiksi teatteria ja lastenkirjallisuutta. (Opetushallitus 2018, 43–44.)

Minä ja meidän yhteisömme -oppimisen alueen tehtävänä on tukea lasten valmiuksia ymmärtää lähiyhteisön monimuotoisuutta ja siinä toimimista. Oppimisen

alueen kautta tuetaan lasten laaja-alaista osaamista, joka liittyy etenkin kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutus- ja ilmaisutaitoihin sekä ajatteluun ja oppimiseen. Minä ja meidän yhteisömme -oppimisen alueen sisältöihin kuuluu eettinen ajattelu, erilaiset uskonnot ja katsomukset, media sekä lähiyhteisön menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus. Lasten eettisen ajattelun kehittymistä voidaan tukea esimerkiksi lasten kanssa pohdittavien eettisten kysymyksien kautta. Kasvatuskatsomuksessa voidaan esimerkiksi tutustua lapsiryhmässä oleviin uskontoihin ja niihin liittyviin perinteisiin. Lähiyhteisön menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta voidaan pohtia lasten kanssa tutustumalla lasten isovanhempien lapsuuden leikkeihin, juttelemalla lasten kanssa heitä kiinnostavista ajankohtaisista asioista sekä pohtimalla lasten tulevaisuuden haaveammatteja. Mediakasvatusta voidaan toteuttaa esimerkiksi tutustumalla eri medioihin ja pohtimalla mediakriittisyyttä. Toiminnassa voidaan hyödyntää esimerkiksi musiikkia, kuvataidetta, ja leikkiä. (Opetushallitus 2018, 44–45.)

Tutkin ja toimin ympäristössäni -oppimisen alueen tehtävänä on antaa lapsille valmiuksia havainnoida, jäsentää ja ymmärtää ympäristöään. Lapsia myös ohjataan tutkimaan ja toimimaan luonnossa ja rakennetussa ympäristössä. Tutkin ja toimin ympäristössäni -oppimisen alueeseen sisältyvät ympäristö- ja teknologiakasvatus. Ympäristökasvatusta voidaan toteuttaa käytännössä esimerkiksi retkeilyyn, ympäristön tutkimisen, luonnonilmiöiden havainnoinnin sekä kasvi- ja eläinlajien tunnistamisen muodoissa. Teknologiakasvatukseen voi sisältyä käytännössä esimerkiksi tietotekniisiin laitteisiin tutustumista ja niiden kokeilemistä sekä laitteiden turvalliseen käyttöön opastamista. Oppimisympäristöjen havainnointi sekä niihin liittyvät kokemukset ja elämykset vahvistavat erityisesti lasten ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista. (Opetushallitus 2018, 46–47.)

Kasvan, liikun ja kehityn -oppimisen alueen tavoitteet liittyvät liikkumiseen, ruokakasvatukseen, terveyteen ja turvallisuuteen. Tehtävänä on luoda pohja lasten elämäntavalle, joka arvostaa terveyttä, hyvinvointia ja fyysistä aktiivisuutta. Liikuntakasvatuksen tavoitteena on kannustaa lapsia monipuoliseen liikuntaan sekä kokemaan iloa liikunnasta. Liikuntakasvatuksen tulee olla monipuolista,

säännöllistä, lapsilähtöistä ja tavoitteellista. Käytännössä liikuntakasvatusta voidaan toteuttaa sekä sisällä että ulkona esimerkiksi erilaisin liikuntaleikein, retkeillen, tasapaino- ja välineenkäyttöharjoituksilla ja musiikkiliikunnan avulla. Ruokakasvatuksen tavoitteena on ruokaan ja syömiseen myönteisen suhtautumisen edistäminen sekä terveellisten ja monipuolisten ruokailutapojen tukeminen. Terveysteen ja turvallisuuteen liittyen tavoitteena on tukea lasten turvallisuuden tunnetta sekä toimia turvallisesti erilaisissa ympäristöissä ja tilanteissa. Kasvan, liikun ja kehityn oppimisen alueen sisällöt vahvistavat erityisesti lasten itsestä huolehtimiseen ja arjen taitoihin liittyvää laaja-alaista osaamista. (Opetushallitus 2018, 47–49.)

3 Kuunteleminen

3.1 Kuuntelutaitojen kehitys

Kuulo on ihmisellä ensimmäinen ja viimeinen aisti, sillä kuuntelu alkaa jo ennen syntymää ja sammuu viimeisenä yhdessä tuntoaistin kanssa ennen kuolemaa. Sikiö kuuntelee kohdussa ulkomaailmasta tulevia ääniä: sikiö reagoi ääneen jo 16. raskausviikolla ja viimeisellä kolmanneksella sikiö erottaa puhutun kielen muista äänistä. (Murphy 2020, 33.) Kohtuun erottuu oman äidinkielen piirteistä lähinnä puheen sävelkulkuun, rytmiin ja painotuksiin liittyviä piirteitä. Vastasyntyneenä vauva yleensä tunnistaakin esimerkiksi oman äitinsä äänen ja oman äidinkieltensä rytmiä ja sävelkulkua. Jos esimerkiksi tiettyä lastenlaulua on soitettu kohdussa olevalle sikiölle säännöllisesti, voivat vauvan aivot reagoida myös tutun lastenlaulun sävelkulun virheisiin. Kuulomuistijälkiä näyttääkin siis syntyvän jo sikiöaikana. (Haapala & Välimaa 2020, 40.)

Kuuntelutaitojen kehitys alkaa siis jo sikiöaikana, mutta suurin kehitys tapahtuu lapsuudessa ja nuoruudessa. Lisäksi kehitystä tapahtuu vielä aikuisenakin aivojen muovautuvuuden ansiosta. Olennaista kuuntelutaitojen kehittymiselle on kuulonvarainen työmuisti, sillä kuuntelu vaatii kykyä pitää kokonaisuus muis-

tissa. Työmuistin toiminta korostuu arjessa esimerkiksi silloin, kun lasta pyydetään toistamaan sanoja tai toimimaan annetun ohjeistuksen mukaisesti. (Haapala & Välimaa 2020, 37.) Lisäksi myös näönvaraiset aistimukset tukevat kuuntelutaidon kehittymistä. Tämän takia vuorovaikutuksella, joka tapahtuu kasvoitusten vauvan tai pienen lapsen kanssa, on suuri merkitys kuuntelutaitojen kehittämisessä. (Haapala & Välimaa 2020, 37.)

3.2 Kuuleminen ja kuunteleminen

Kuuleminen fyysisenä tapahtumana tarkoittaa äänen aistimista ja havaitsemista: kuulemme sekä läheltä että kaukaa kuuluvia ääniä. Kuulemme myös pimeässä sekä sellaisia ääniä, jotka tulevat näkymättömissä olevasta paikasta. Ihmisen korva on herkistynyt kuulemaan erityisesti sellaisia ääniä, jotka auttavat selviytymään elämässä ja reagoimaan vaaratilanteissa järkevällä tavalla. Parhaiten ihminen kuulee ihmisen puheen taajuuksia. (Gothóni 2020, 13–15.) Kuuleminen ei kuitenkaan ole sama asia kuin kuunteleminen. Kuuleminen on passiivista äänen vastaanottamista, kun taas kuunteleminen edellyttää kuulijan aktiivista toimintaa. Kuunteleminen vaatii keskittymistä sekä tietoisien havaintojen ja valintojen tekemistä. (Lindeberg-Piiroinen 2017, 179.) Aito ja hyvä kuunteleminen vaatii siis sitä, että asettuu tietoisesti kuuntelemisen tilaan (Dunderfelt 2015, 17).

Kuunteleminen on prosessi, jossa vastaanotetaan sanallisia ja/tai sanattomia viestejä, luodaan niille merkityksiä, arvioidaan niitä ja tehdään niistä yhteenve-toja sekä vastataan sanomiin. Kuunteleminen on fyysinen ja psyykkinen prosessi: se on äänien tunnistamista, vastaanottamista ja niihin reagoimista. Eri ihmisillä on erilainen herkkyys kuulla ääniä sekä kyky erotella ja tunnistaa niitä. Nämä ominaisuudet voivat vaihdella myös samalla ihmisellä erilaisissa tilanteissa. Kuuntelemisessa ihmisen täytyy prosessoida sekä sanallisia että kehollisia ilmaisuja, suunnata tarkkaavaisuuttaan sekä poistaa kuunteluun liittyviä esteitä ja rajoituksia. Kuunteleminen on sekä yksilön sisäistä että yksilöiden välistä toimintaa. Kuunteleminen on myös aina osa ihmisten välistä vuorovaikutusta. (Gothóni 2020, 15–17.)

Kuuntelu on vuorovaikutustaito, joka voidaan nähdä yhtenä yksilön elämänhallinnan perustaitona. Kuuntelun osaaminen on edellytys ihmisenä kasvamiseen ja kansalaisena toimimiseen. Kuuntelu on tarpeellista myös kaikissa sosiaalisissa suhteissa, jotka liittyvät esimerkiksi perhe-elämään, opiskeluun, työelämään tai harrastuksiin. (Kankkunen 2018a, 9.) Kuuntelemalla voimme osallistua, ymmärtää, myötäelää, saada yhteyden sekä kasvaa ihmisinä. Kuunteleminen voidaan siis nähdä kaikkien onnistuneiden ihmissuhteiden perustana. (Murphy 2020, 10.)

Kuuntelu voidaan jakaa viiteen ryhmään, joita ovat hakukuuntelu, valmiuskuuntelu, taustakuuntelu, tarkkaamaton kuuntelu sekä aktiivinen kuuntelu. Hakukuuntelussa ihminen havainnoi ja kuuntelee ympäristöään jonkin asian selvittämiseksi. Valmiuskuuntelussa ihminen on valmiudessa kuuntelemaan, mutta varsinainen huomio on kiinnittynyt johonkin muuhun asiaan. Taustakuuntelussa taustalta kuuluvilla äänillä ei ole välitöntä merkitystä, eli ääniin ei siis kiinnitetä aktiivista huomiota. Tarkkaamaton kuuntelu muistuttaa taustakuuntelua, mutta siinä taustalla kuuluvat äänet ovat itse valittuja, eikä kuuntelija tarkkaile tai kuuntele muita ääniä. Aktiivisessa kuuntelussa kuuntelija keskittyy kuuntelemiseen aktiivisesti. (Gothóni 2020, 15.) Aktiivinen kuuntelu on osallistavaa ja lähtökohtana on aistien avaaminen aidon kuuntelemisen mahdollistamiseksi (Kauppila 2000, 182).

Jotta kuuloaisti saa välillä levätä, tarvitaan myös hiljaisuutta. Onkin tärkeää, että lapsella on erilaisten ääniärsykkeiden keskellä mahdollisuus myös hiljaisuuden kokemiseen ja siitä nauttimiseen sekä hiljaisuudessa rauhoittumiseen. Jatkuva häly heikentää kuuntelutaitoja, hankaloittaa keskittymistä sekä voi aiheuttaa myös ärtymystä ja hermostuneisuutta. Lisäksi lapsen henkinen ja fyysinen kehitys edellyttää hiljaisuuden kokemuksia, sillä ihmisen hermosto lepää hiljaisuudessa. (Lindeberg-Piironen 2017, 179–181.) On myös tärkeää muistaa, että äänien ja hiljaisuuden kokeminen on yksilöllistä. Toisen voi olla esimerkiksi helpompaa tehdä keskittymistä vaativaa työtä musiikkia samalla kuuntelemalla, kun taas toista taustamusiikki häiritsee. (Piispanen 2019, 131.) Kaiken kaikkii-

aan edellytyksenä lapsen tasapainoiselle kehitykselle on sekä ulkopuolisten ääniärsykkeiden sietäminen että hiljaisuus ja lepo, molemmat sopivassa suhteessa (Lindeberg-Piiroinen 2017, 181–182).

4 Kuuntelukasvatus

4.1 Kuuntelukasvatuksen lähtökohdat

Usein ajatellaan, että vuorovaikutustaidot, mukaan lukien kuuntelutaidot, ovat itsestään selvä asia, jonka jokainen oppii luontaisesti ja itsestään, kuten vaikkapa kielen. Kuuntelemisen luontainen oppiminen ei kuitenkaan riitä, vaan kuuntelemista ja muita vuorovaikutustaitoja tulee opettaa ja opetella. (Kauppila 2000, 13.) Erityisen tärkeää kuuntelutaitojen oppiminen on lapsille, koska taitava kuuntelu auttaa heitä hallitsemaan oppimisessa tarvittavaa merkityksen muodostamista (Kankkunen 2018a, 10).

Sound education termin on alun perin tuonut esiin vuonna 1992 äänimaisematutkija R. Murray Schafer, minkä Kankkunen (2018a) on suomentanut väitöskirjassaan käsitteeksi *kuuntelukasvatus*. Kuuntelukasvatuksella tarkoitetaan kasvatusa, jonka tavoitteena on saada ihmiset kuuntelemaan ympäristöään tarkemmin. (Kankkunen 2018a, 2.) Kuuntelukasvatuksessa tarkastelun kohteena on kuuntelijan suhde ympäristöön, kuuntelijoiden väliset suhteet sekä ihmisen kuuntelu-ympäristö ja kaikki siihen kuuluvat äänet (Kankkunen 2018a, 153). Kuuntelukasvatuksen työtapoihin kuuluvat esimerkiksi erilaiset kuunteluharjoitukset (Kankkunen 2018a, 167).

4.2 Kuuntelukasvatuksen muodot

Kuuntelukasvatus voidaan jakaa puheen, musiikin ja äänimaiseman kuuntelukasvatukseen (Kankkunen 2018a, 2). Puheen kuuntelutaitojen opetuksessa tulisi painottaa kuunneltavan, eli toisen ihmisen huomioon ottamista ja aitoa vuorovaikutusta. Puheen kuuntelukasvatuksen lähtökohtana on siis tukea

kasvatettavan empaattisia vuorovaikutusvalmiuksia. Puheen kuuntelukasvatuksen tavoitteita ovat myös kuullun ymmärtäminen sekä kyky tehdä yhteistyötä ja tulla toimeen toisten kanssa. (Kankkunen 2018a, 158.) Puheen kuuntelua opitaan tutkimalla, tekemällä ja kuuntelemalla (Kankkunen 2018b).

Kun halutaan saada lapset kuuntelemaan puhetta tarkkaavaisesti ja sitä kautta edistää puheen kuuntelukasvatusta, kannattaa omaan äänenkäyttöön ja puhetapaan kiinnittää huomiota. Esimerkiksi liian nopeatempoinen, tasainen ja sanavalinnoiltaan vaikeaselkoinen puhe ei herätä tarkkaavaisuutta ja vastakaikua kuulijoissa. Äänen voimakkuuden, sävyn, ilmeikkyyden ja puhenopeuden vaihtelu houkuttelee lapsia kuuntelemaan puhetta tarkemmin. Näiden tekijöiden lisäksi myös katsekontakti, läheisyys ja vuorovaikutus edistävät keskinäistä ja molemminpuolista kuuntelemista. (Lindeberg-Piiroinen 2017, 190.)

Kaikki musisoinnin muodot perustuvat kuuntelemiseen, joten kuuntelu on pohja kaikelle musiikin tekemiselle ja oppimiselle (Ahonen 2004, 109). Esimerkiksi soittamisen ja laulamisen opettelu ovat ensisijaisesti kuuntelun herkkyyteen oppimista. Lisäksi yksilölliset ja yhteisölliset musiikilliset taidot kehittyvät kärsivällisen ja kertaamiseen pohjautuvan harjoittelun avulla, mikä tukee myös kuuntelun merkitystä musiikin opetuksessa. (Kankkunen 2018a, 162.) Musiikin kuuntelukasvatuksen tavoitteena yksilöllisestä näkökulmasta on esimerkiksi musiikin vastaanottamisen kyvyn, kuuntelukyvyn sekä auditiivisen herkkyyden kehittäminen (Hyvönen 2006, 54–55). Yhteisöllisestä näkökulmasta tarkasteltuna musiikin kuuntelukasvatuksen tavoitteena on esimerkiksi tukea yhteisöllistä oppimista sekä antaa yhteistä tekemistä (Kankkunen 2018a, 162). Muita musiikin kuuntelukasvatuksen tavoitteita voivat olla esimerkiksi musiikin tuntemuksen edistäminen, musiikkiin liittyvien kokemusten edistäminen ja laajentaminen, kuunneltavan musiikin arviointikyvyn kehittäminen, taiteellista mielihyvää tuottavien kokemusten lisääminen sekä kuunteluvalmiuksien lisääminen (Lindeberg-Piiroinen 2017, 181).

Musiikin kuuntelukasvatuksessa voidaan hyödyntää erilaisia aktiivisen kuuntelemisen tapoja, kuten keskittynyttä kuuntelua ja luovaa kuuntelua. Keskittyneen kuuntelun harjoituksissa voidaan harjoitella esimerkiksi musiikin eri elementtien

tarkkailemista, soittimien tai rytmin vaihtelujen tunnistamista tai musiikin sävyjen pohtimista, kuten onko musiikki pelottavaa vai rauhoittavaa. Luovassa kuuntelussa tarkoituksena on ilmaista musiikin herättämiä ajatuksia, tunteita ja mielikuvia erilaisilla tavoilla, kuten maalaten, liikkuen tai tarinoiden. (Piispanen 2019, 132–134.) Vaikka aktiivinen kuuntelu on tärkeä osa musiikin kuuntelukasvatusta, on tärkeää muistaa, että musiikin kuuntelu ei aina ole aktiivista ja tarkkaavaista, sillä kuuntelijan kuuntelutavat voivat vaihdella tilanteen mukaan. Tarkkaavaisen kuuntelun lisäksi musiikin kuuntelukasvatuksessa tulee siis huomioida myös muut musiikin kuuntelutavat, kuten taustakuuntelu ja tarkkaamaton kuuntelu, sillä myös ne ovat joissain tilanteissa tarpeellisia kuuntelun muotoja. (Kankkunen 2018a, 163.)

Äänimaisema-käsitettä on käytetty kuvaamaan ympäristön ja sen äänen välistä suhdetta (Dumyahn, Farina, Gage, Krause, Napoletano, Pieretti, Pijanowski & Villanueva-Rivera 2011, 203). Äänimaisemalla tarkoitetaan ääniympäristöä ja siitä kuuluvia ääniä, jotka ovat yksilön kuuntelun kohteena. Kuuntelijalle äänimaisema on tulkittu ympäristö, jonka hän vastaanottaa ja kokee. Ympäristö voi olla todellinen tai simuloitu, koettu tai muistettu. Äänimaisemaan vaikuttavat monet tekijät, ja ihminen ei pysty valitsemaan itse äänimaisemaansa kokonaan. (Kankkunen 2018b.) Ne ovat vaihtelevia ja eroavat toisistaan vuorokauden, vuodenajan, paikan ja kulttuurin mukaan (Schafer 2015, 12). Äänimaisema on aina mukana niin kauan kuin ihminen on elossa (Kankkunen 2018b).

Kuuntelija tulkitsee kuulemaansa ympäristöä ja rakentaa yhtenäistä äänimaisemaa tietoisesti tai tiedostamattaan. Äänimaisemalla viitataan omakohtaiseen ympäristön tulkintaan, mutta kuuntelija ei voi antaa äänimaisemalle sosiaalisesta todellisuudesta riippumatonta merkitystä. Äänimaisema voi olla siis myös intersubjektiiivinen, koska ääniympäristö on avoin kaikkien kuuntelijoiden samanaikaisille tulkinnoille. (Kankkunen 2018b.)

Äänimaiseman kuuntelukasvatuksen tavoitteena on oppia kuuntelemaan, havainnoimaan ja arvioimaan lähiympäristöä. Erilaisissa ympäristöissä kuunteleminen kehittää esimerkiksi kuuntelun herkkyyttä sekä mahdollistaa äänen ja ympäristön yhdistämisen uudella tavalla. Perusopetuksessa äänimaiseman

kuuntelukasvatus voidaan liittää osaksi joidenkin oppiaineiden tavoitteita. Äänimaiseman kuuntelukasvatukseen liittyvät sisällöt linkittyvät sulavasti esimerkiksi ympäristötietoon, biologiaan ja maantietoon sekä musiikkiin. Näin ollen äänimaiseman kuuntelukasvatus voi olla osa esimerkiksi ympäristökasvatusta tai musiikkikasvatusta. (Kankkunen 2018a, 163–170.) Äänimaiseman kuuntelukasvatus linkittyy luontevasti näin ollen myös varhaiskasvatuksen oppimisen alueisiin. Esimerkiksi ilmaisun monet muodot -oppimisen alueen tehtävänä on tukea muun muassa lasten musiikillisen ilmaisun kehittymistä. Tutkin ja toimin ympäristössäni -oppimisen alueeseen taas kuuluu yhtenä osana ympäristökasvatus. (Opetushallitus 2018, 42–46.)

4.3 Kuuntelukasvatus varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuslain (540/2018, 3 §) mukaan varhaiskasvatuksen tehtävänä on lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitojen kehittäminen sekä lapsen vertaisryhmässä toimimisen edistäminen. Vuorovaikutustaitojen harjoittaminen ja lasten sosiaalisten taitojen vahvistaminen on keskeisessä osassa myös lasten laajalaisen osaamisen vahvistamisessa (Opetushallitus 2018, 25). Vuorovaikutustaitoihin sisältyvää kuuntelua painotetaan varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa erityisesti varhaiskasvatuksen musiikkikasvatuksen tavoitteissa, sillä yksi näistä tavoitteista on lasten ohjaaminen kuuntelemiseen ja ääniympäristön havainnoimiseen (Opetushallitus 2018, 43).

Koska varsinainen ohjattu toiminta on vain pieni osa lapsen päivähoitopäivää, kannattaa myös muut lapsen päivähoitopäivään sisältyvät asiat, kuten leikki sekä siirtymä- ja perushoitotilanteet hyödyntää pedagogisesti (Piironen-Malmi & Strömberg 2008, 81). Lapsen kuuntelemista ja kuuntelutaitojen kehittymistä voidaan tukea ohjatun toiminnan lisäksi myös varhaiskasvatuksen arjessa. Tärkeää on kiinnittää huomiota esimerkiksi lapsiryhmän ääniympäristöön. Juttelusta, kolisevista leluista ja tilan kaikuisuudesta syntyy helposti hälyä, mikä aiheuttaa väsymystä ja stressiä sekä vaikeuttaa kuuntelemista. Häly voi vaikuttaa negatiivisesti myös kuuntelutaitojen kehittymiseen. Hyviä keinoja hälyn pie-

mentämiseen ovat esimerkiksi leikkipaikkojen rakentaminen pehmeiden alustojen päälle, kovien lelujen säilyttäminen pehmeissä tai kankaalla päällystetyissä laatikoissa, tilojen jakaminen väliseinillä sekä kaikuisuutta vähentävien huokoisten tekstiilien, kuten verhojen ja mattojen, suosiminen. (Haapala & Välimaa 2020, 53–54.)

Varhaiskasvatuskäinen lapsi vasta harjoittelee kuuntelemista ja kuuntelemiseen keskittymistä, jolloin pelkän kuulon varassa toimiminen voi olla haastavaa. Lapsen kuuntelemista voidaankin tukea käyttämällä kuvia, mikä auttaa suuntaamaan tarkkaavaisuutta sekä pitämään kuultu asia muistissa. Jos puheen tueksi ei ole valmiita kuvia, voidaan puheen kuvituksessa hyödyntää myös piirtämistä. Lapsen seurattessa piirroksen valmistumista, hänen on helpompaa keskittää huomionsa aikuiseen ja hänen puheeseensa. Lisäksi piirtämisen aikana aikuisen puhe hieman hidastuu, mikä myös osaltaan auttaa lasta kuuntelemaan. (Haapala & Välimaa 2020, 54–55.)

Lasten kuuntelutaitojen tukemisessa voidaan hyödyntää myös erilaisia kuunteluleikkejä. Hyvä esimerkki kuunteluleikeistä on aarteen etsiminen, jossa lapselle annetaan ohjeita esimerkiksi seuraavan vihjeen löytämisestä. Tällainen pitkien, useita sanoja sisältävien ohjeiden muistaminen ja ymmärtäminen edellyttää lapselta keskittyneyttä kuuntelua. Ohjetta voi tarvittaessa lyhentää, toistaa tai pilkkoa pienempiin osiin, jotta se on sopivan haastava suhteessa lapsen taitoihin. Kuunteluleikkeihin voi sisällyttää myös musiikkia ja liikettä. Lasten kanssa voidaan esimerkiksi tunnistaa erilaisten soittimien ääniä, mikä kehittää muun muassa kuuntelemiseen keskittymistä ja kuulonvaraista päättelyä. Kuunteluleikeissä lapselle voidaan myös antaa ohjeita, miten toimia musiikin aikana ja sen loppuessa, esimerkiksi ”musiikin soidessa liidä kuin lintu ja musiikin loppuessa etsi itsellesi pesä”. Tällä tavoin lapsen tekeminen perustuu kuuntelemiseen ja lapsi saa harjoitella monimutkaistenkin ohjeiden mukaan toimimista. (Haapala & Välimaa 2020, 51.)

Liikunnalliset ja musiikkia sisältävät kuunteluleikit tukevat monia varhaiskasvatuksen keskeisiä tavoitteita ja sisältöjä. Liikunnallisten kuunteluleikkien avulla

voidaan tukea lasten innostusta monipuoliseen liikkumiseen, mikä on yksi kasvun, liikunnan ja kehityksen oppimisen alueen tavoitteista. Musiikilliset kuunteluleikit tukevat useita ilmaisun monet muodot oppimisen alueen tavoitteita ja sisältöjä, joita ovat esimerkiksi musiikillisten kokemusten tuottaminen lapsille, sekä musiikin kuunteleminen ja sen mukaan liikkuminen. (Opetushallitus 2018, 43–47.)

Digitaalisilla laitteilla tehtävät kuuntelutaidot tukevat harjoitukset yhdistävät kuuntelukasvatusta ja teknologiakasvatusta. Digitaaliset laitteet usein myös innostavat lasta harjoittelemaan kuuntelutaitoja. Aikuisen ollessa mukana pelaamassa lapsen kanssa, voidaan pelaamiseen yhdistää monenlaisia kuuntelutaitoja tukevia tehtäviä. Pelaamisen aikana aikuinen voi antaa esimerkiksi tehtäviä, joissa lapsen täytyy harjoitella tarkkaavaista kuuntelua sekä pitämään kuulemansa ohje muistissa. Esimerkkinä tällaisista tehtävistä on sanaluetteloiden ja moniosaisien ohjeiden mukaan toimiminen: aikuinen voi ohjata lasta esimerkiksi kuljettamaan pelihahmoa pelissä ohjeiden mukaan. Aikuisen kannattaa myös jutella lapsen kanssa pelin tapahtumista sekä kysellä niistä, koska myös se kehittää lapsen kuuntelutaitoja. (Haapala & Välimaa 2020, 52–53.)

Lapsen kuuntelutaitojen kehittymistä voidaan tukea myös loruilun, riimittelyn ja laulujen avulla. Lorut ja laulaminen tukevat muun muassa sanojen kuulonvarasta erottelua ja tunnistamista. Riimittelyyn ja loruihin liittyvä kielellä leikittely ja sanoilla hassuttelu auttaa lasta keskittymään sekä kiinnittää usein lapsen huomion, miltä sanat kuulostavat. Kirjojen lukeminen on hyvä keino lapsen kuuntelutaitojen tukemiseen myös pienten lasten kanssa. Lapsen kuuntelutaitojen kehittymisen kannalta on tärkeää, että lapsi todella kuuntelee kirjan lukemista. Lisäksi lukutuokioissa on merkityksellistä, että ne ovat vuorovaikutuksellisia, ja että lukemistapa on lapsen kielellisten taitojen kehitystasoon soveltuva. Lapselle voidaan esimerkiksi kertoa kirjan kuvista ja tapahtumista yksinkertaisilla lauseilla sekä esittää helppoja kysymyksiä. Lisäksi lapsen kanssa voidaan nimetä asioita kuvakirjoista. Pieni lapsi, joka ei vielä osaa puhua, voi osallistua lukutuokioon esimerkiksi erilaisilla eleillä, kuten osoittamalla kirjasta erilaisia asioita. (Haapala & Välimaa 2020, 51–52.) Yllä mainitut työtavat ovat keskeisiä kielten rikas maailma -oppimisen alueessa. Tämän takia niiden käyttäminen lap-

sen kuuntelutaitojen kehittymistä tukevana toimintana tukee myös muita kyseisen oppimisalueen tavoitteita, kuten lapsen kielellisten taitojen ja valmiuksien vahvistamista sekä lapsen kielellisen muistin ja kielitietoisuuden kehittymistä. (Opetushallitus 2018, 40–42.)

4.4 Kuunteluharjoitusten suunnittelu ja ohjaaminen

Kuuntelukasvatukseen työtappoihin sisältyvien kuunteluharjoitusten ohjaamisessa on hyvä huomioida muutamia asioita. Yksi tärkeimmistä asioista kuunteluharjoitusten ohjaamisessa on kuunteluhetkien hyvä suunnittelu ja valmistelu. Kuunteluhetkien suunnittelussa on hyvä ottaa huomioon jo etukäteen niiden sijoittaminen sopivaan ajankohtaan suhteessa lasten keskittymiskykyyn. Esimerkiksi tarkkaavaisuutta vaativat kuuntelut ja kuunteluharjoitukset on hyvä sijoittaa sellaiseen ajankohtaan, jolloin lasten keskittymiskyky on parhaimmillaan. Keskittymistä vaativaan kuunteluun ajankohdaksi sopii siis useimmiten parhaiten aamupäivä, kun taas iltapäivällä voidaan hyödyntää esimerkiksi musiikin kuuntelun parissa rentoutumista. (Piispanen 2019, 131.)

Harjoituksessa kuunneltavat kappaleet tai muut ääninäytteet on hyvä valita etukäteen, ja niiden valitsemisessa on tärkeää kiinnittää huomiota esimerkiksi siihen, että ne ovat sopivan mittaisia suhteessa lasten ikään ja aikaisempiin kuuntelutottumuksiin. Mitä nuorempi ja keskittymiseen tottumattomampi kuuntelija on, sitä lyhyempi valitun ääninäytteen kannattaa olla. Yleisesti varhaiskasvatukselle lapsille soveltuvat noin 1–5 minuutin pituiset ääninäytteet. Kuuntelukasvatuksessa on lisäksi mielekäästä edetä helpommasta musiikista ja ääninäytteistä vaikeampiin, jotka vaativat enemmän keskittymiskykyä ja kuuntelutottumista. Musiikkia tai muuta ääninäytettä valitessa tulee lisäksi ottaa huomioon myös harjoituksen tavoitteet sekä ryhmä- ja lapsikohtaiset edellytykset. Kun kuunteluhetkessä on huomioitu kaikki nämä asiat, muodostuu kuunteluhetken kokonaisuudesta lapselle miellyttävä tilanne sekä myönteinen asenne seuraavaa kuuntelukertaa kohtaan. (Lindeberg-Piironen 2017, 185–189.)

Varsinaisessa kuuntelutilanteessa on tärkeää virittää tunnelma kuuntelulle suotuisaksi ja rauhalliseksi sekä varmistaa, että jokaisella kuulijalla on oma kuuntelurauhansa ja -tilansa. Lapsille on myös tärkeää kertoa, mitä, miten ja miksi kuunnellaan. Tehtävänannossa täytyy myös huomioida, että tehtävänanto ja käyttäytymisohjeet ovat yksinkertaisia ja selkeitä. (Lindeberg-Piironen 2017, 185–189.) Lapsen kuuntelemiseen keskittymistä voidaan tukea mahdollistamalla lapselle mukava asento esimerkiksi lukutuokiolla, jolloin lapsi pystyy paremmin keskittymään olennaiseen. Fyysisesti levottomalle lapselle myös jonkin asian, kuten pienen pallon tai sinitarrapalan näpertely, voi helpottaa keskittymistä. Vuorotteluun liittyen voi olla hyvä sopia lapsiryhmässä jokin puheenvuoron ottamisen yhteinen merkki, esimerkiksi käden nostaminen. Tämä usein auttaa toisten päälle puhumisen vähentämisessä sekä toimii usein myös tehokkaammin lapsiryhmän hiljentämiseen kuin äänen korottaminen. (Haapala & Välimaa 2020, 54.)

Kuuntelutilanteen on tärkeää olla sisällöltään myös joustava. Opettajalla on hyvä olla esimerkiksi muuta musiikkia tai ääninäytteitä tai vaihtoehtoja tekemistä, jolloin ääninäytettä tai tekemistä voidaan tarpeen mukaan vaihtaa, jos esimerkiksi lasten vireys- tai motivaatiotaso sitä edellyttää. (Piispanen 2019, 131.) Kuunteluhetken lopussa on tärkeää antaa hyvin sujuneesta kuunteluhetkestä lapsille positiivista palautetta, sillä silloin lapset jäävät odottamaan innoissaan myös seuraavaa kuuntelukertaa. (Piispanen 2019, 131.)

5 Aiemmat opinnäytetyöt

Kuuntelukasvatuksesta tai kuuntelutaitojen ja niiden opettamisen merkityksellisyydestä ei ole tehty aiemmin opinnäytetöitä, jotka keskittyisivät ainoastaan näihin aihepiireihin. Kuuntelua ja kuuntelukasvatusta on kuitenkin sivuttu joissakin musiikkikasvatukseen liittyvissä opinnäytetöissä. Yksi näistä opinnäytetöistä on Martikaisen (2018) opinnäytetyö, jossa tavoitteena oli kehittää varhaiskasvatukseen lasten kuuntelukykyä edistävä menetelmä. Lisäksi menetelmän tarkoituksena oli, että lapset oppisivat sen kautta äänen ominaisuuksista sekä pääsisivät

tutustumaan erilaisiin soittimiin. Kehitellyn menetelmän nimi oli Musisoitu äänimaailma, ja sen tarkoituksena oli musiikkikasvatuksen laajentaminen pelkkien lauluhetkien ulkopuolelle. Menetelmää testattiin lapsiryhmän kanssa kolmella toimintakerralla. Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys koostuu musiikkikasvatuksesta, 4–5-vuotiaiden kyvystä äänen ominaisuuksien tutkimiseen, musiikillisesta keksinnästä sekä kuuntelukasvatuksesta, jota käsitellään opinnäytetyössä osana musiikkikasvatusta yhden kappaleen verran. (Martikainen 2018, 4–13.)

Martikainen (2018) hyödynsi opinnäytetyössään kuuntelukasvatukseen liittyviä oppeja ja harjoituksia lapsiryhmälle pitämillään kolmella toimintakerralla. Ensimmäisellä toimintakerralla lapset kuuntelivat ympäristön ääniä ja lasten kertomat äänet kirjattiin ylös. Toisella toimintakerralla tutkittiin ensimmäisellä toimintakerralla kuultuja ääniä ja niiden ominaisuuksia sekä pohdittiin näiden äänien tuottamiskeinoja. Kolmannella toimintakerralla toteutettiin ensimmäisellä kerralla kuulut äänet toisella toimintakerralla sovitulla tavalla sekä nauhoitettiin ja kuunneltiin musisointiesitys yhdessä lasten kanssa. (Martikainen 2018, 22–31.) Musisoitu äänimaailma -menetelmä todettiin opinnäytetyössä käytännössä toimivaksi. Lisäksi todettiin, että se soveltuu käytettäväksi 4–5-vuotiaiden lasten kanssa osana varhaiskasvatuksessa toteutettavaa musiikkikasvatusta. (Martikainen 2018, 2.)

Kuuntelukasvatusta käsitellään myös Lehtorannan ja Rehusen (2019) toiminnallisessa opinnäytetyössä, jonka tavoitteena oli antaa ideoita erilaisten välineiden hyödyntämiseen musiikkituokioilla ja esitellä lapsen motorista kehitystä tukevia musiikillisia toimintamalleja ja työtapoja. Tavoitteena oli myös uusien ideoiden avulla innostaa varhaiskasvatuksen henkilöstöä hyödyntämään musiikkia työssään. Opinnäytetyön toiminnallinen osuus sisälsi viisi musiikkituokiota, jotka pidettiin 4–5-vuotiaille lapsille. Painopisteenä musiikkituokioissa oli liikkuen, soittaen ja tanssien toteutetut motoriset harjoitukset. (Lehtoranta & Rehunen 2019, 3–7.) Opinnäytetyön teoreettisessa viitekehyksessä kuuntelukasvatusta sivutaan yhden kappaleen verran. Kappaleessa avataan esimerkiksi kuuntelutaitojen ja kuunteluharjoitusten merkitystä sekä erilaisia kuuntelun muotoja, kuten luovaa ja keskittynyttä kuuntelua. (Lehtoranta & Rehunen 2019, 23.)

Lehtoranta ja Rehunen (2019) hyödynsivät opinnäytetyössään myös kuuntelutaitoja kehittävää harjoitusta toiminnallisen osuuden kolmannella musiikkituokiolla. Tuokiolla yhtenä leikkinä toimi lumileikki, jossa lapset jaettiin pareihin ja jokainen pari sai pallon. Musiikkina toimineen Lumilei-laulun A-osassa lasten tehtävänä oli vierittää palloa parille ja takaisin, ja B-osassa taas heittää pallo parille pompun kautta. Tuokiolla opinnäytetyön tekijät havaitsivat, että lasten keskittyminen meni ainoastaan pallon käsittelyyn, eikä hahmotuskyky enää riittänyt musiikin keskittyneeseen kuunteluun. Aikuisten ohjeistaessa alkuperäisen ohjeistuksen toteuttaminen sujui lapsilta kuitenkin hienosti. (Lehtoranta & Rehunen 2019, 39–41.)

Kuuntelu ja kuuntelukasvatus ovat osa myös Hannukselan (2012) opinnäytetyötä, jonka tarkoituksena oli minimalistinen musiikkituokio -mallin tuominen päiväkodin musiikkikasvatukseen välineeksi. Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, miten kyseinen malli soveltuu päiväkodin arkeen, mikä merkitys sillä on päiväkodin musiikkikasvatukselle ja miten sen kautta voidaan huomioida toiminnan lapsilähtöisyys. Mallin toimivuutta kokeiltiin tamperelaisessa päiväkodissa henkilökunnalle tarkoitettussa kolmessa koulutuskokonaisuudessa. Kuuntelua ja sen eri muotoja sekä kuuntelukasvatusta käsiteltiin opinnäytetyön teoriapohjassa erityisesti musiikkikasvatuksen näkökulmasta, eli esimerkiksi millaisia tavoitteita kuuntelukasvatuksella on musiikillisesta näkökulmasta, ja mihin asioihin tulisi kiinnittää huomiota musiikkituokiolla toteutettavissa kuuntelutilanteissa. (Hannuksela 2012, 2–8.) Minimalistinen musiikkituokio -mallia testattiin opinnäytetyössä tamperelaisen päiväkodin lapsiryhmällä musiikkituokiolla, minkä ryhmän kasvattajat suunnittelivat ja toteuttivat opinnäytetyön tekijän pitämästä koulutuksesta saamiensa oppien perusteella. Kuuntelu oli yksi osa tuokiota kuunteluhetken muodossa. Kuunteluhetki voidaan toteuttaa esimerkiksi paikallaan kuunnellen, lattialla maaten tai lisäämällä mukaan rekvisiittaa, kuten tunnelmavaloo tai hallaharso. (Hannuksela 2012, 24–26.)

6 Opinnäytetyön lähtökohdat

Liperin kunnan varhaiskasvatukseen kuuluu kuusi kunnallista päiväkotia, joista yksi on vuoropäiväkoti. Kaikki Liperin kunnan päiväkotien ryhmät ovat sisarusryhmiä, joissa eri-ikäiset lapset toimivat ja leikkivät yhdessä. Toiminta vastaa aina varhaiskasvatussuunnitelmaa ja toiminta tapahtuu pienryhmissä. (Liperin kunta 2021a.) Liperin kunnan varhaiskasvatus perustuu leikkiin, vuorovaikutukseen ja positiiviseen pedagogiikkaan (Liperin kunta 2021b). Vuorovaikutusta opetetaan lapselle, kun lasta kohdellaan kunnioittavasti vuorovaikutustilanteissa. Kuunteleminen on myös olennainen osa vuorovaikutusta, jonka vuoksi sitä opetellaan yhdessä lapsen kanssa. (Liperin kunta 2017, 18–27.) Liperin kunnan varhaiskasvatuksessa tärkeitä arvoja ovat osallisuus, turvallisuus, tasa-arvo sekä terveellinen ja kestävä elämäntapa. Nämä arvot ohjaavat kaikkien lasten ja kasvattajien toimintaa sekä näkyvät Liperin kunnan varhaiskasvatuksen arjessa. (Liperin kunta 2017, 7–8.)

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kehittää uusia välineitä lasten kuuntelutaitojen tukemiseen Liperin kunnan varhaiskasvatukseen. Opinnäytetyön tavoitteena oli tehdä kuuntelukasvatus käsitteenä ja toimintatapana tutuksi varhaiskasvatuksen ammattilaisille. Opinnäytetyön tehtävänä oli valmistaa kuuntelukasvatukseen liittyvä opas Liperin kunnan varhaiskasvatuksen ammattilaisille.

7 Opinnäytetyön menetelmälliset valinnat

7.1 Toiminnallinen opinnäytetyö

Toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena on ohjeistaa, opastaa tai järjestää jokin käytännön toiminta. (Airaksinen & Vilkkä 2003, 9). Toiminnalliseen opinnäytetyöhön sisältyy tietoperusta, toimijat, menetelmät, materiaalit ja aineistot sekä opinnäytetyön tuotos (Salonen 2013, 5). Toiminnallisesta opinnäytetyöstä syn-

tyvä konkreettinen tuotos voi olla esimerkiksi ohje tai opastus, ja sen toteutus-tapa voi olla esimerkiksi opas, kirja, kansio, vihko, näyttely tai tapahtuma. Toiminnallisessa opinnäytetyössä syntyy siis aina jotain konkreettista. Konkreettisen tuotoksen lisäksi toiminnalliseen opinnäytetyöhön sisältyy myös opinnäytetyön raportti. (Airaksinen & Vilkkä 2003, 9–10.)

Toiminnallisessa opinnäytetyössä tärkeässä osassa ovat opinnäytetyön eri vaiheissa mukana olevat toimijat sekä toimijoiden välinen dialogi yhdessä kehitettävään tuotokseen liittyvissä asioissa. Tällä tarkoitetaan toimijoiden välistä keskustelua, toimintatapojen ja tuotoksen arviointia, vertaistukea, toiminnan uudelleen suuntaamista sekä palautteen antamista ja vastaanottamista. Muita toiminnallisen opinnäytetyön ominaispiirteitä ovat muun muassa uutuusarvo, ainutkertaisuus, suunnitelmallisuus, näkyvä toiminta, käytettävyys sekä hyödyllisyys. (Salonen 2013, 6–13.)

Jo ennen opinnäytetyön aiheen valikoitumista olimme kiinnostuneita toiminnallisen opinnäytetyön tekemisestä, koska koemme molemmat oppivamme parhaiten toiminnan kautta. Lisäksi näimme toiminnallisen opinnäytetyön hyvänä mahdollisuutena osallistua jonkin työelämästä lähtevän tarpeen kehittämiseen. Kun päädyimme valitsemaan Liperin kunnan varhaiskasvatuksen tarjoamista aiheista opinnäytetyön aiheeksi kuuntelukasvatuksen, oli oikeastaan alusta lähtien selvää, että haluamme tehdä juuri toiminnallisen opinnäytetyön. Toiminnalliseen opinnäytetyöhön päädyimme yhdessä toimeksiantajan kanssa siksi, koska toimeksiantajan kehittämistarpeena oli saada kuuntelukasvatus käsitteenä ja toimintatapana varhaiskasvatuksen ammattilaisten tietoon, ja sitä kautta osaksi varhaiskasvatuksen arkea. Koska kuuntelukasvatus voi käsitteenä olla monille varhaiskasvatuksen ammattilaisille vielä tuntematon, koimme siihen liittyvän tiedon tuomisen näkyväksi onnistuvan parhaiten jonkin konkreettisen tuotoksen tai toiminnan kautta. Tuotokseksi valikoitui opas, sillä sen avulla tiedon saisi kulkemaan parhaiten kaikkiin Liperin kunnan varhaiskasvatuksen yksiköihin, ja niissä työskenteleville varhaiskasvatuksen ammattilaisille.

7.2 Tiedonhankinnalliset ja osallistavat menetelmät

Toiminnalliseen opinnäytetyöhön sisältyviin menetelmiin kuuluu sekä kehittämisen ja osallistamisen menetelmiä että tiedonhankinnallisia menetelmiä. Kehittämisen ja osallistamisen menetelmiä voivat olla esimerkiksi työpajat, keskustelut, pienryhmät sekä aikaisemman tiedon, kuten tutkimusten ja menetelmäkirjallisuuden hyväksi käyttäminen. Kehittämisen ja osallistamisen menetelmiä valitessa on tärkeää muistaa, ettei yksikään näistä menetelmistä tai välineistä ole toistaan parempi. Toiminnallisen opinnäytetyön tiedonhankinnallisilla menetelmillä tarkoitetaan erilaisilla keinoilla tuotettuja materiaaleja ja aineistoja. Tiedonhankinnallisia menetelmiä toiminnallisessa opinnäytetyössä voivat olla esimerkiksi erilaiset kyselyt ja haastattelut sekä havainnointi. (Salonen 2013, 22–23.)

Opinnäytetyöpäiväkirjan avulla dokumentoidaan koko opinnäytetyön prosessi joko sanallisessa tai kuvallisessa muodossa tai molemmissa. Opinnäytetyöprosessi on pitkäkestoinen ja laaja, minkä takia opinnäytetyöpäiväkirja toimii ikään kuin opinnäytetyön tekijän muistina. Opinnäytetyöpäiväkirjan toteutustavaksi voi valita itselleen parhaiten soveltuvan ja toimivan tavan: tärkeintä on aloittaa dokumentointi heti opinnäytetyöprosessin alusta lähtien. Opinnäytetyöpäiväkirjaan voi kirjata esimerkiksi aihealueeseen liittyviä pohdinnat, aiheesta löytyvä kirjallisuus ja artikkelit sekä muu materiaali, opinnäytetyön toteuttamistapaan liittyvät muutokset, ohjauksen aikana ilmenneet keskeiset asiat sekä toimeksiantajan kanssa käydyt keskustelut. (Airaksinen & Vilka 2003, 19–22.)

Yksi opinnäytetyön tiedonhankinnallisista menetelmistä oli opinnäytetyöpäiväkirja, jota kirjoitimme koko opinnäytetyöprosessin ajan. Opinnäytetyöpäiväkirja oli molempien yhteinen, ja se oli sähköisessä muodossa OneDrivessä. Opinnäytetyön prosessin alkuvaiheessa keräsimme opinnäytetyöpäiväkirjaan kaiken materiaalin, mitä löysimme aiheeseen liittyen. Näitä olivat esimerkiksi kirjallisuus, blogitekstit, lehtiartikkelit ja aikaisemmat tutkimukset. Kirjasimme opinnäytetyöpäiväkirjaan myös kaikki opinnäytetyön prosessin vaiheet sekä omia ajatuksia, oivalluksia ja esiin nousseita kysymyksiä vaiheisiin liittyen. Lisäksi kirjasimme opinnäytetyöpäiväkirjaan toimeksiantajan kanssa käytävissä keskusteluissa sekä opinnäytetyön pienryhmäohjauksissa esille tulleet asiat.

Opinnäytetyön aiheeseen perehtyminen kirjallisuuden kautta antaa tietoa tutkitavasta ilmiöstä ja siihen liittyvistä käsitteistä, auttaa rajaamaan aihetta sekä ohjaa valitsemaan aiheen kannalta sopivia menetelmiä. Pohjatiedon kerääminen auttaa uuden tiedon keräämisessä, kun aiheeseen perehtymisen jälkeen siirrytään kentälle keräämään käytännönläheistä tietoa aiheesta. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2013, 109–110.) Opinnäytetyön tiedonhankinnallisena ja kehittävänä menetelmänä toimi aikaisemman tiedon hyväksi käyttäminen, eli menetelmäkirjallisuuteen ja aikaisempiin tutkimuksiin tutustuminen. Kun aloitimme opinnäytetyöprosessi, perehdyimme opinnäytetyön aiheeseen ensin kirjallisuuden sekä aiheeseen liittyvien tutkimusten kautta. Etsimme tietoa esimerkiksi kuuntelukasvatuksesta, kuuntelutaitojen kehittymisestä, kuuntelemisen muodoista ja erilaisista äänimaisemista.

Ryhmäkeskustelu (engl. focus group) on laadullinen tiedonkeruumenetelmä (Valtonen 2011, 88). Ryhmäkeskustelulla tarkoitetaan järjestettyä keskustelutilaisuutta, jossa ryhmäkeskusteluun osallistuvat henkilöt keskustelevat tiettyyn aiheeseen liittyvistä ajatuksistaan, kokemuksistaan, tuntemuksistaan ja mielipiteistään tutkijan havainnoidessa tilannetta. Vaikka keskustelu etenee tietyn keskustelurungon mukaisesti, on keskustelu vapaamuotoista, ja keskustelurungon ulkopuolelta esiin tulevat asiat täydentävät keskustelua. (Solatie 2001, 10.) Ryhmäkeskusteluun osallistuvien henkilöiden määrä riippuu aiheesta, osallistujista ja tutkimuspaikasta (Valtonen 2005, 223). Myös ryhmäkeskustelun kesto vaihtelee, mutta yleensä se kestää noin 1–2 tuntia (Solatie 2001, 10).

Ryhmäkeskusteluun valmistautuessa on tärkeää miettiä, miten keskustelu tallennetaan. Jos halutaan analysoida tarkasti vuorovaikutusta, esimerkiksi ei-sanallista viestintää, on ryhmäkeskustelu hyvä videoida. Jos taas analysointi keskittyy lähinnä sanalliseen viestintään, riittää tallennusmuodoksi äänitys. (Pietilä 2017, 124.) Ryhmäkeskustelun aloituksessa esiintyy yleensä jännitystä ja epävarmuutta sekä ryhmäkeskustelun vetäjällä että siihen osallistuvilla. Aloituksessa ryhmän vetäjän on tärkeää kertoa, mistä ryhmässä on tarkoitus keskustella ja miksi. Ryhmän vetäjän tehtävänä ryhmäkeskustelussa on virittää rento ilmapiiri ja ylläpitää sitä koko keskustelun ajan, ohjata keskustelua tavoitteiden suuntaisesti sekä kannustaa osallistujia keskustelemaan rohkeasti keskenään

esillä olevasta aiheesta. Ryhmän vetäjä ei itse osallistu aktiivisesti keskusteluun, vaan lähinnä tarkkailee aiheen kannalta tärkeitä asioita sekä ohjaa keskustelua haluttuun suuntaan. (Valtonen 2005, 224–235.)

Opinnäytetyön kolmantena tiedonhankinnallisena ja samalla kohderyhmää osallistavana menetelmänä toimi ryhmäkeskustelut. Valitsimme opinnäytetyön tiedonhankinnalliseksi ja kohderyhmää osallistavaksi menetelmäksi ryhmäkeskustelun, koska koimme sen sopivan opinnäytetyöhömme aiheen uutuuden vuoksi. Ryhmäkeskustelun vapaamuotoisuus ja rentous mahdollisti sen, että varhaiskasvatuksen ammattilaisten oli mahdollista vaihtaa vapaamuotoisesti ajatuksiin kuuntelukasvatuksesta. Ryhmässä keskustelun kohteena olevasta aiheesta usein myös syntyy enemmän ajatuksia ja oivalluksia, kuin yksin sitä pohtiessa. Ryhmäkeskustelu mahdollisti menetelmänä myös toiveiden keräämisen kohderyhmältä opinnäytetyön tuotosta varten.

7.3 Arviointimenetelmät

Opinnäytetyömme arviointimenetelminä toimivat itsereflektio, opinnäytetyöpäiväkirja, toimeksiantajan arviointi sekä varhaiskasvatuksen ammattilaisilta kerätty kirjallinen palaute oppaasta. Reflektiolla tarkoitetaan näkökulmien tarkastelua, ja sen tarkoituksena on tulla tietoiseksi omista havainnoinnin, ajattelun ja tuntemisen tavoista sekä omista ennakkokäsityksistä (Toikko & Rantanen 2009, 50–52). Reflektoinnin kautta mahdollistuu uusien näkemysten löytäminen sekä omasta ajattelusta että tekemisestä. Reflektoinnin avulla pystymme myös paremmin ymmärtämään omia tunteita ja omaa toimintaa. Sen ansiosta saamme siis vastauksia siihen, miksi olemme tunteneet, ajatelleet ja toimineet juuri niin kuin olemme. Reflektointia voi käyttää apuna omaa oppimisprosessia tutkiessa. (Mezirow 1995, 20–21.)

Reflektio kulki mukanaamme koko opinnäytetyön prosessin ajan. Reflektoimme työskentelyämme sekä yksin että yhdessä parina. Pidimme säännöllisesti yhteisiä palaveriteita, joissa kävimme läpi sen hetkistä opinnäytetyön vaihetta sekä

ajatuksia opinnäytetyöhön liittyen. Erityisen tärkeäksi osaksi opinnäytetyön prosessia koimme yhteisen reflektoinnin, koska sen avulla pystyimme pohtimaan opinnäytetyöhön liittyviä valintoja ja mahdollisia muutostarpeita yhdessä. Tärkeä osa reflektointia oli myös noin kerran kuukaudessa järjestetyt opinnäytetyön pienryhmäohjaukset, joissa pystyimme refleктоimaan omaa työtämme opettajien antaman palautteen sekä opiskelutovereiden opinnäytetöiden kautta.

Itselflektion tukena kirjoitimme myös opinnäytetyöpäiväkirjaa. Opinnäytetyöpäiväkirjassa arvioimme opinnäytetyön prosessin eri vaiheita sekä niihin sisältyviä asioita, kuten ryhmäkeskusteluiden onnistuneisuutta. Lisäksi kirjasimme opinnäytetyöpäiväkirjaan toimeksiantajan kanssa pidetyistä palavereista sekä opinnäytetyön pienryhmistä saadut palautteet, joita olisi hyvä ottaa huomioon työskentelyssä. Näin pystyimme palaamaan saatuun palautteeseen esimerkiksi opasta valmistaessamme sekä opinnäytetyön raporttia kirjoittaessamme.

Opinnäytetyön arviointimenetelminä toimivat myös toimeksiantajan arviointi sekä kohderyhmältä, eli varhaiskasvatuksen ammattilaisilta saatu palaute. Toimeksiantajan puolelta tapahtuva arviointi oli opinnäytetyön prosessissa jatkuvaa. Lähetimme toimeksiantajalle esimerkiksi valmiin opinnäytetyön suunnitelman luettavaksi ja hyväksyttäväksi. Pyysimme toimeksiantajalta palautetta myös keskeneräisistä oppaan versioista. Lisäksi toimeksiantaja antoi lopullisen arvioinnin täysin valmiista oppaasta. Oppaan viimeistelyvaiheessa keräsimme kirjallista palautetta myös varhaiskasvatuksen henkilöstöltä oppaan sisällöstä, käytettävyydestä sekä visuaalisuudesta sähköisen palautekyselyn avulla.

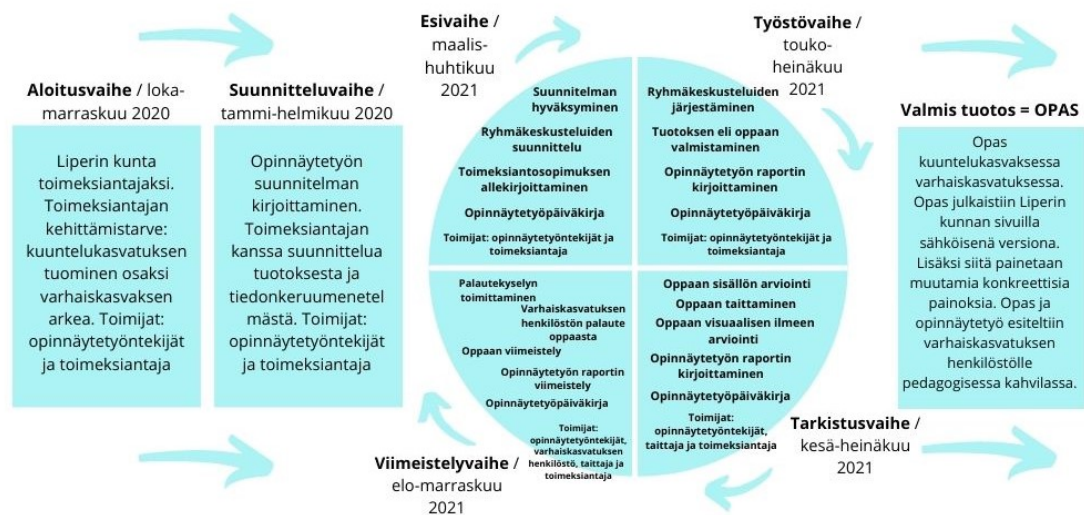
8 Opinnäytetyön prosessi

8.1 Konstruktivistinen malli

Konstruktivistinen malli on yhdistelmä lineaarisesta ja spiraalimallista sekä kehittämistoiminnan toimintaperiaatteista. Konstruktivistisessa mallissa korostuvat huolellinen suunnittelu, toiminnan vaiheistus, osallistava näkökulma, pedagoginen työote sekä toiminnassa oppiminen. Tasa-arvoinen ja vuorovaikutteinen

keskustelu yhdessä toimeksiantajan kanssa on tärkeä osa prosessia. Lisäksi konstruktivistisessa mallissa arviointi nähdään jatkuvana prosessina, jota toteutetaan kehittämishankkeen eri vaiheissa, eikä ainoastaan prosessin lopussa, kuten lineaarisessa mallissa on esitetty. Konstruktivistisessa mallissa on otettu huomioon lisäksi myös inhimilliset tekijät. (Salonen 2013, 16.)

Opinnäytetyössä prosessia ohjaavana mallina toimi konstruktivistinen malli. Päädyimme valitsemaan konstruktivistisen mallin opinnäytetyön prosessia ohjaavaksi malliksi, koska kehittämistyöt eivät useimmiten etene täysin lineaarisesti vaihe vaiheelta eteenpäin, vaan vaiheissa voidaan palata myös taaksepäin. Ajattelimme, että näin voi tapahtua myös meidän opinnäytetyössämme esimerkiksi oppaan valmistamisen yhteydessä, jos toimeksiantajan muutosehdotusten perusteella on tarpeellista siirtyä vielä työstämään opasta uudelleen. Lisäksi konstruktivistisessa mallissa korostuu osallistava näkökulma sekä arviointi jatkuvana prosessina, jotka o keskeisiä asioita myös meidän opinnäytetyössämme. Opinnäytetyömme prosessin eteneminen on kuvattu kuviossa 1.

Kuvio 1. Opinnäytetyön prosessin eteneminen, mukailten Salonen (2013, 20).

Toimeksiantajan ja kohderyhmän osallistaminen opinnäytetyön prosessin eri vaiheisiin oli erityisen tärkeää opinnäytetyössämme, sillä kehittämisidea perustui työelämän tarpeeseen. Lisäksi opinnäytetyön tuloksena syntyvä tuotos eli opas tehtiin kohderyhmän, eli varhaiskasvatuksen ammattilaisten käyttöön. Toimeksiantajan ja varhaiskasvatuksen ammattilaisten osallistaminen oppaan

suunnitteluun ja arviointiin oli siis tuotoksen onnistumisen kannalta merkityksellistä, jotta oppaasta tuli heidän toiveidensa ja tarpeidensa mukainen.

8.2 Aloitusvaihe

Kehittämistoiminta voidaan konstruktivistisen mallin mukaan jakaa seitsemään vaiheeseen, joita ovat aloitusvaihe, suunnitteluvaihe, esivaihe, työstövaihe, tarkistusvaihe, viimeistelyvaihe sekä valmis tuotos. Toiminnallinen opinnäytetyö lähtee liikkeelle aloitusvaiheesta, jossa tulee esille toimeksiantajan kehittämistarve ja alustava kehittämistehtävä, toimintaympäristö sekä ajatus mukana olevista toimijoista ja heidän sitoutumisestaan ja osallistumisestaan työskentelyyn. Aloitusvaiheessa toimeksiantajan kanssa on tärkeää keskustella esimerkiksi toimintaan sitoutumisesta sekä muista opinnäytetyön prosessiin liittyvistä asioista. Aloitusvaiheessa on tärkeää myös rajata aihe järkevästi. (Salonen 2013, 17.)

Opinnäytetyön prosessi käynnistyi lokakuussa 2020 yhteydenotolla Liperin varhaiskasvatukseen. Valmista aihetta ei ollut, vaan yhteydenoton yhteydessä tiedustelimme mahdollisia toimeksiantajan kehittämistarpeita, joita voisimme hyödyntää opinnäytetyön tekemisessä. Liperin kunnan varhaiskasvatuksella olikin useita kehittämistarpeita, ja yksi niistä oli kuuntelukasvatus ja sen tuominen osaksi varhaiskasvatuksen arkea. Aihe vaikutti heti tärkeältä ja ajankohtaiselta, ja toimeksiantajan kanssa käydyn keskustelun jälkeen päädyimme valitsemaan sen opinnäytetyömme aiheeksi.

Opinnäytetyön aiheen varmistumisen jälkeen laadimme opinnäytetyön kirjoitelman. Jo kirjoitelman laatimisen yhteydessä huomasimme, ettei kuuntelukasvatuksesta ollut tehty juurikaan aiempia tutkimuksia tai opinnäytetöitä etenkin varhaiskasvatukseen liittyen. Myöskään teoreettista tietoa kuuntelukasvatuksesta ei löytynyt kovinkaan paljoa. Tämä herätti paljon kysymyksiä liittyen siihen, miten saamme koostettua opinnäytetyön raporttiin tarpeeksi laajan teoreettisen viitekehyksen aiheesta. Kirjoitelman laatimisen yhteydessä mietitytti myös se, miten

lähdemme teoriassa lähestymään aihetta sekä miten saamme kuuntelukasvatuksen linkitettyä juuri varhaiskasvatukseen, kun esimerkiksi Kankkusen (2018a) väitöskirjassa se linkitettiin ainoastaan perusopetukseen.

8.3 Suunnitteluvaihe

Opinnäytetyön toinen vaihe eli suunnitteluvaihe on opinnäytetyön tärkein vaihe. Suunnitteluvaiheessa tehdään kirjallinen kehittämissuunnitelma, eli opinnäytetyön prosessissa opinnäytetyön suunnitelma. Opinnäytetyön suunnitelmassa avataan tavoitteet, toimintaympäristö, vaiheet, toimijat, materiaalit ja aineistot, tiedonhankintamenetelmät, dokumentointitavat sekä dokumenttien käsittely. Suunnitteluvaiheessa käydään läpi myös opinnäytetyön prosessissa mukana olevien toimijoiden tehtävät ja vastuut. Vaikka suunnitteluvaiheessa ei vielä voida tietää, mikä esimerkiksi toimii työskentelyssä parhaiten, on työskentelyn huolellinen suunnittelu tärkeää. (Salonen 2013, 17.)

Suunnitteluvaihe sijoittui opinnäytetyön prosessissa aikavälille tammi-maaliskuu 2021. Suunnitteluvaiheen käynnistyessä mielessä pyöri paljon kysymyksiä opinnäytetyön prosessin etenemiseen liittyen. Ensimmäinen varsinainen palaveri toimeksiantajan kanssa sekä ensimmäiset opinnäytetyön pienryhmäohjaukset auttoivat selkeyttämään ajatuksia siitä, miten opinnäytetyön prosessissa käytännössä edetään. Epätietoisuus siis alkoi vähän kerrassaan väistyä ja tilalle tulla varmuutta ja selkeyttä.

Opinnäytetyöprosessin selkiytymisen lisäksi myös opinnäytetyön aihe, eli kuuntelukasvatus, alkoi avautumaan koko ajan paremmin. Lisäksi aiheeseen tutustumisen myötä aloimme myös hahmottamaan, mistä näkökulmasta kuuntelukasvatusta voisi lähteä lähestymään. Teoriatietoon tutustuessa huomasimme, että varsinaisesta kuuntelukasvatuksesta ei ole paljoa teoriatietoa, mutta esimerkiksi kuuntelemisesta ja sen merkityksellisyydestä on, mikä liittyy luonnollisesti kuuntelukasvatukseen. Myös ymmärrys siitä, miten kuuntelukasvatuksen voisi linkittää osaksi varhaiskasvatusta ja sen pedagogiikkaa, kasvoi koko ajan opinnäytetyön suunnitelmaa tehdessä. Kuuntelukasvatus linkittyy esimerkiksi

varhaiskasvatuksen oppimisen alueiden tavoitteisiin ja sisältöihin, ja sitä kautta lasten laaja-alaisen osaamisen vahvistamiseen mainiosti.

Ensimmäisessä toimeksiantajan kanssa pidetyssä palaverissa sovimme, että toiminnallisen opinnäytetyön tuotos tulee olemaan opas. Opas tulisi olemaan sähköisessä muodossa, minkä lisäksi oppaasta painettaisiin myös manuaalisia painoksia Liperin kunnan varhaiskasvatuksen yksiköihin. Lisäksi sovimme palaverissa opinnäytetyön alustavasta aikataulusta sekä ideoimme kohderyhmää osallistavia menetelmiä ja tulevaa opasta ja sen sisältöä. Ideoinnin perusteella valitsimme tiedonkeruulliseksi ja samalla kohderyhmää osallistavaksi menetelmäksi varhaiskasvatuksen henkilöstölle järjestettävät ryhmäkeskustelut. Lisäksi sovimme toimeksiantajan kanssa, että ryhmäkeskusteluita järjestetään kaksi. Heti ensimmäisen palaverin jälkeen aloitimme opinnäytetyön suunnitelman kirjoittamisen.

Toimeksiantajan kanssa pidetyn palaverin jälkeen työstimme ja täydensimme opinnäytetyön suunnitelmaa opinnäytetyön pienryhmäohjauksista saadun palautteen mukaisesti. Valmiin suunnitelman palautimme ohjaavalle opettajalle tarkastettavaksi maaliskuun 2021 alussa. Lisäksi lähetimme suunnitelman luettavaksi myös toimeksiantajalle. Ohjaajan palautteen perusteella teimme opinnäytetyön suunnitelmaan vielä pieniä muutoksia ryhmäkeskustelun kysymysrunkoon ja oppaan arviointilomakkeeseen. Opinnäytetyön suunnitelma hyväksyttiin maaliskuun 2021 lopussa, minkä jälkeen pääsimme siirtymään opinnäytetyön prosessissa seuraavaan vaiheeseen.

8.4 Esivaihe

Kehittämistyön esivaiheessa siirytään varsinaiseen kehittämisympäristöön. Esivaihe on usein lyhyt, ja sen aikana voidaan esimerkiksi käydä läpi tehtyä opinnäytetyön suunnitelmaa sekä suunnitella tulevaa työskentelyä yhdessä. Kun opinnäytetyön suunnitelma hyväksytään, siirytään kehittämisympäristöön usein nopeasti. (Salonen 2013, 17.) Opinnäytetyön prosessin esivaihe sijoittui aikavälille huhti-toukokuu 2021. Esivaiheessa pidimme toimeksiantajan kanssa toisen

palaverin, jossa kävimme läpi valmista opinnäytetyön suunnitelmaa, suunnitelimme tulevia ryhmäkeskusteluja sekä alustavasti myös opinnäytetyön tuotoksen, eli oppaan, sisältöä ja ulkoasua. Esivaiheeseen sisältyi myös toimeksiantosopimuksen tekeminen sekä tutkimusluvan hakeminen.

Sovimme toimeksiantajan kanssa, että arvomme ryhmäkeskusteluihin osallistuvat päiväkodit kaikista Liperin kunnan päiväkodeista, joita on yhteensä kuusi. Arvonnasta ryhmäkeskusteluihin osallistuviksi päiväkodiksi valikoitui Paloaukean päiväkoti ja Taikametsän päiväkoti. Esivaiheessa otimme sähköpostitse yhteyttä näiden kahden päiväkodin esimiehiin. Päiväkotien esimiehille lähetyksessä sähköpostiviestissä kerroimme lyhyesti opinnäytetyöstä ja etänä järjestettävistä ryhmäkeskusteluista sekä ehdotimme muutamia ryhmäkeskustelulle soveltuvia päivämääriä ja kellonaikoja. Liitimme sähköpostiviestiin myös saatekirjeen (liite 1), jonka pyysimme toimittamaan varhaiskasvatuksen henkilöstölle. Saatekirjeen toimittamisen ja vapaaehtoisten kartoittamisen jälkeen pyysimme esimiehiä arpomaan ryhmäkeskusteluun 4–5 osallistujaa vapaaehtoisista ja ilmoittamaan osallistujat meille sähköpostilla. Saatuaamme tiedon ryhmäkeskusteluihin osallistuvista varhaiskasvatuksen ammattilaisista, lähetimme heille Teams-kutsut ryhmäkeskusteluun sähköpostitse.

8.5 Työstövaihe

Konstruktivistisen mallin työstövaihe voidaan nähdä toiseksi tärkeimpänä vaiheena opinnäytetyön prosessissa. Vaihe kestää usein melko kauan, se voi olla vaativakin ja siinä työskennellään tiiviisti kohti yhdessä sovittua tavoitetta ja tuotosta. Työstövaiheessa ymmärrys kaikista opinnäytetyön kannalta oleellisista osatekijöistä, eli toimijoista, TKI-menetelmistä, materiaaleista ja aineistoista sekä dokumentointitavoista kasvaa. Ammatillisen oppimisen kannalta työstövaihe on todella tärkeä vaihe, sillä sen aikana tarvitaan monia ammatillisia taitoja, kuten suunnitelmallisuutta, vuorovaikutteisuutta, sitkeyttä ja epävarmuuden sietämistä. Ammatillisen kehittymisen ja kehittämistoiminnan onnistumisen kannalta on tärkeää, että opinnäytetyön tekijät saavat tarpeeksi tukea, ohjausta ja palautetta. (Salonen 2013, 18.)

Opinnäytetyön työstövaihe ajoittui opinnäytetyömme prosessissa aikavälille touko-elokuu 2021. Työstövaiheeseen sisältyi ryhmäkeskusteluiden järjestäminen, oppaan valmistaminen sekä opinnäytetyön raportin kirjoittamisen aloittaminen.

8.5.1 Ryhmäkeskustelut

Taikametsän ja Paloaukean päiväkotien henkilöstön ryhmäkeskustelut järjestettiin etänä Teamsin välityksellä toukokuussa 2021: Paloaukean päiväkodin henkilöstölle 11.5. ja Taikametsän päiväkodin henkilöstölle 20.5. Osallistujat ryhmäkeskusteluihin valikoituvat vapaaehtoisuuden perusteella. Yksi keskustelu kesti noin tunnin ja keskusteluihin osallistui 4–5 henkilöä. Ryhmäkeskusteluiden tarkoituksena oli herättää keskustelua aiheesta. Ryhmäkeskusteluiden avulla selvitettiin myös oppaan tulevien käyttäjien tarpeita oppaaseen liittyen. Keskusteluiden kautta saatiin tietoa esimerkiksi siitä, kuinka tuttu kuuntelukasvatus on aiheena heille ennestään ja mitä lisätietoa he tarvitsisivat aiheesta. Lisäksi ryhmäkeskusteluissa kartoitettiin myös varsinaisia toiveita tulevaa opasta varten.

Tallensimme ryhmäkeskustelut äänittämällä, koska aiheen kannalta ei-sanallinen viestintä ei ollut keskeisessä asemassa keskustelun tallentamisessa. Äänittämisen ansiosta pystyimme tarvittaessa palaamaan keskusteluihin opasta suunnitellessamme ja valmistaessamme sekä raporttia kirjoittaessamme. Kerroimme keskusteluiden äänittämisestä osallistujille jo etukäteen saatekirjeessä, minkä lisäksi kerroimme siitä myös ryhmäkeskusteluiden yhteydessä. Ennakoimme kuuntelukasvatuksen olevan aiheena monille uusi, minkä takia aloitimme ryhmäkeskustelut pohjustamalla aihetta sekä avaamalla lyhyesti kuuntelukasvatuksen käsitettä. Lyhyen teoriaosuuden jälkeen kävimme vielä läpi ryhmäkeskustelun kulun. Painotimme myös keskusteluihin osallistujille, että keskusteluiden tavoitteena on keskustella vapaasti aiheesta ja sen herättämistä ajatuksista, eikä kysymyksiin ole olemassa oikeita tai väärinä vastauksia. Tällä tavoin halusimme vähentää keskustelijoiden paineita siitä, ettei heillä tarvitse olla kysymyksiin valmiita vastauksia.

Ryhmäkeskusteluiden kysymysrungossa (liite 2) oli yhdeksän avointa kysymystä, joiden avulla ohjasimme keskustelua tavoitteiden suuntaisesti. Itse pyysimme keskusteluissa lähinnä tarkkailijan ja kuuntelijan roolissa sekä kirjoitimme muistiinpanoja. Kerroimme roolistamme ryhmäkeskusteluissa myös osallistujille ennen ryhmäkeskusteluiden aloitusta. Keskustelun äänittämisen lisäksi kirjoitimme muistiinpanoja, jotta ryhmäkeskusteluiden aiheisiin ja toiveisiin olisi helpompi palata. Kirjoitimme muistiinpanoihin suurpiirteisiä teemoja, joita keskusteluissa nousi esille. Ryhmäkeskusteluiden aikana olimme äänessä esitettävien kysymysten lisäksi muutaman kerran teknisten haasteiden vuoksi. Pyysimme esimerkiksi osallistujia siirtymään lähemmäksi tietokonetta, jotta jokaisen keskustelijan ääni kuuluisi.

Ryhmäkeskusteluiden avulla saatiin kerättyä varhaiskasvatuksen ammattilaisten ajatuksia kuuntelukasvatukseen liittyen sekä tietoa siitä, miten tuttu kuuntelukasvatus käsitteenä on heille ennestään. Ryhmäkeskusteluista selvisi, että kuuntelukasvatus oli käsitteenä kaikille vieras, mutta käytännön tasolla se oli monille tuttu. Useampi osallistujista kertoi, että kuuntelutaitoja harjoitellaan varhaiskasvatuksen arjessa sekä tiedostamatta että tiedostetusti. Usean osallistujan mukaan kuuntelutaitoja oli harjoiteltu varhaiskasvatuksen arjessa enimmäkseen osana muuta toimintaa, eikä niinkään varsinaisten kuunteluharjoitusten avulla. Kuuntelukasvatuksen nostamista musiikkikasvatuksen rinnalle pidettiin tärkeänä, sillä kuuntelemiseen liittyy muutakin kuin musiikin kuuntelua, esimerkiksi toisten ihmisten ja erilaisten äänimaisemien kuuntelemista. Moni osallistujista piti kuuntelua erittäin tärkeänä taitona erityisesti varhaiskasvatuksen arjessa. Eräs osallistujista nosti esille, että varhaiskasvatuksessa toimitaan jatkuvasti vuorovaikutuksessa muun ryhmän kanssa, ja ryhmässä toimimiseen lapsi tarvitsee kuuntelutaitoa. Toinen osallistujista nosti esille, että iso osa lapsen oppimisesta varhaiskasvatuksessa tapahtuu kuuntelun avulla, koska lapsi ei vielä itse osaa lukea. Moni ryhmäkeskusteluun osallistuneista koki myös aikuisen roolin tärkeäksi kuuntelutaitojen harjoittelemisessa.

Ryhmäkeskusteluiden kautta saatiin kerättyä tietoa myös siitä, millaista opasta varhaiskasvatuksen ammattilaiset toivoivat. Keskusteluissa eniten esille nousi-

vat käytännönläheisyys sekä erilaiset konkreettiset vinkit ja harjoitukset. Osallistujat toivoivat myös, että opas olisi selkeä ja helppokäyttöinen. Ryhmäkeskusteluiden osallistujat toivoivat, että oppaasta olisi helppoa löytää harjoituksia eri-ikäisille lapsille. Lisäksi osallistujat toivat esille, että oppaassa olisi hyvä olla myös lyhyt teoriaosuus ennen varsinaisia harjoituksia, mikä toimisi pohjustuksena oppaan käytännön vinkeille ja harjoituksille. Osallistujat toivoivat myös, että oppaan harjoituksissa voitaisiin hyödyntää erilaisia ääniympäristöjä.

8.5.2 Oppaan valmistaminen

Ryhmäkeskusteluiden järjestämisen jälkeen aloitimme oppaan suunnittelun ja valmistamisen. Suunnitteluvaiheessa käytimme ryhmäkeskusteluiden äänitteitä sekä niistä tehtyjä muistiinpanoja, joiden avulla palasimme keskusteluissa esiin nousseisiin asioihin ja toiveisiin. Muistiinpanojen avulla pystyimme nostamaan esille ryhmäkeskusteluiden osallistujien ajatuksia sekä toiveita oppaaseen liittyen. Muistiinpanot ja äänitteet tukivat toisiaan oppaan suunnittelussa. Kun muistiinpanoissa jokin oli jäänyt epäselväksi, pystyimme aina tarvittaessa palaamaan äänitteeseen. Oppaan suunnittelussa kiinnitimme erityistä huomiota monipuolisuuteen, käytännönläheisyyteen ja helppokäyttöisyyteen. Halusimme tehdä oppaasta helposti lähestyttävän työvälineen varhaiskasvatuksen ammattilaisille. Oppaan rakennetta suunnitellessamme otimme huomioon ryhmäkeskusteluissa nousseet toiveet lyhyestä teoriaosuudesta. Oppaan teoriaosuudesta pyrimme tekemään mahdollisimman helposti ymmärrettävän ja käyttäjäläheisen, ilman tieteellisiä tai vaikeita termejä. Teoriaosuudessa on siis oleellinen ja oppaan käyttäjien tarvitsema tieto kuuntelusta ja kuuntelukasvatuksesta mahdollisimman ymmärrettävästi.

Ryhmäkeskusteluissa esille nousseiden toiveiden vuoksi keskityimme oppaassa erityisesti käytännön vinkkeihin ja harjoituksiin. Lisäksi halusimme harjoitusten olevan mahdollisimman monipuolisia ja eri-ikäisille lapsille soveltuvia. Tämän vuoksi valitsimme harjoituksia, joita voi muokata erilaisilla variaatioilla omalle lapsiryhmälle sopivaksi. Eräs osallistuja toivoi, että harjoituksia varten tarvittavat valmistelut ja materiaalit kirjattaisiin selkeästi esille. Otimme toiveen huomioon

lisäämällä harjoitusten alkuun otsikon ”Valmistelut ja tarvikkeet”, josta löytyy listattuna kaikki harjoitukseen tarvittavat materiaalit ja valmistelut. Ryhmäkeskusteluissa nousi esille myös toive erilaisten ääniympäristöjen hyödyntämisestä harjoitusten kautta. Tämän toiveen huomioimme oppaan harjoituksissa, sillä valitsimme oppaaseen sellaisia harjoituksia, joissa voi hyödyntää erilaisia äänimaisemia ja -ympäristöjä. Lisäksi oppaan lopussa on erilaisiin ääniin ja äänimaisemiin liittyviä hakusanoja ja YouTube-videoiden linkkejä, joita voi hyödyntää oppaan harjoituksissa.

Suurimman osan oppaan harjoituksista otimme Schaferin (2015) teoksesta Kuuntelukasvatus: 100 kuuntelu- ja ääniharjoitusta. Lisäksi oppaan harjoituksen ”nenäliinan pudotus” otimme Mannerheimin lastensuojeluliiton (2021) ylläpitäältä Leikkipäivä-nettisivuilta. Nenäliinan pudotus -harjoitusta ei muokattu, koska se soveltui alun perinkin kaiken ikäisille lapsille. Schaferin (2015) teoksen harjoitusten koimme soveltuvan parhaiten peruskouluikäisille ja siitä vanhemmille, sillä useisiin harjoituksiin sisältyi kirjoittamista. Kirjoittamistaitoa vaativat harjoitukset ovat haastavia toteuttaa varhaiskasvatusikäisten lasten kanssa, koska useimmat heistä eivät vielä osaa kirjoittaa. Muokkasimme siis suurinta osaa harjoituksista helpommiksi, jotta ne olisivat varhaiskasvatusikäisten lasten ikään ja kehitystasoon soveltuvampia. Yksi esimerkki harjoituksen muokkaamisesta on Schaferin (2015) harjoitus ”tee luettelo kaikista kuulemistasi äänistä”. Alkuperäisessä harjoituksessa on tarkoituksena kirjoittaa paperille kaikki äänet, joita kuulee ympärillään. (Schafer 2015, 1.) Muokkasimme kyseisen harjoituksen toteutuksen kuvalliseen muotoon, eli oppaan harjoituksessa ”äänimaiseman kuvitus” lapset voivat esimerkiksi piirtää, maalata tai muovilla kuulemansa äänet tai äänimaiseman. Tähän muokkaukseen päädyimme juuri siksi, koska suurin osa varhaiskasvatusikäisistä lapsista ei vielä osaa kirjoittaa.

Toinen esimerkki teoksesta otetuista ja muokatuista harjoituksista on ”kehon äänten kuuntelu”, jossa on tarkoituksena kuunnella ja tunnistaa oman kehon ääniä. Alkuperäisessä harjoituksessa tehtävänä oli kuunnella kehon ääniä ja pohdita, kuuleeko hengityksen, sydämenlyönnin, vatsan äänet, nielemisen, luiden ja rystysten rasahtelun ja korvien soimisen. (Schafer 2015, 34.) Muokkasimme harjoitusta siten, että poistimme kuunneltavista äänistä korvien soimisen sekä

luiden ja rystysten rasahtelun, koska koimme niiden ymmärtämisen olevan haasteellista varhaiskasvatusikäisille lapsille. Lisäksi laitoimme harjoituksen ohjeistukseen kaksi vaihtoehtoa harjoituksen toteutukseen. Ensimmäisessä vaihtoehdossa lapsia pyydetään kuuntelemaan kehon ääniä yksitellen, esimerkiksi kuuletko sydämen lyöntisi? Toinen toteutusvaihtoehto on ohjeistaa lapsia yleisesti kuuntelemaan kehon ääniä ja pyytää sitten kertomaan, mitä ääniä he kuullivat. Helpommalla ja hieman haastavammalla toteutusvaihtoehdolla pyrimme siihen, että harjoitus olisi mahdollista toteuttaa eri-ikäisten lasten kanssa.

Valmistimme opasta sekä yhdessä että erikseen. Yhteisillä tapaamisilla etsimme ja valitsimme oppaaseen tulevia kuunteluharjoituksia, muokkasimme niitä varhaiskasvatusikäisille lapsille soveltuvammiksi sekä pohdimme harjoitusten ohjeistuksia. Lisäksi etsimme YouTubesta erilaisia äänimaisemia ja ääniä, joita voi hyödyntää oppaan harjoituksissa. Suunnittelimme myös oppaan visuaalista ilmettä. Oppaan kuvat on piirtänyt kuvataiteilija Ninka Reittu. Kuvia on hyödynnetty oppaassa sekä kokonaisina että rajattuina, ja saimme itse vaikuttaa niiden paikkoihin oppaassa. Toiveidemme lisäksi annoimme myös taittajan sommitella kuvia oman näkemyksensä mukaan. Yhteisiä tapaamisia oli yhteensä kolme oppaan tekemisen aikana, ja niiden välissä kumpikin meistä työsti opasta yhdessä sovitun työnjaon mukaisesti. Erikseen työstimme esimerkiksi oppaan teoriaosuuksia sekä kuunteluharjoitusten ohjeistusten puhtaaksi kirjoittamista. Saimme oppaan ensimmäisen version valmiiksi 29.6., jolloin lähetimme sen luettavaksi ja kommentoitavaksi toimeksiantajalle.

8.6 Tarkistus- ja viimeistelyvaihe

Tarkistusvaiheessa opinnäytetyön prosessiin osallistuneet toimijat arvioivat yhdessä kehittämisen tuloksena syntynyttä tuotosta. Tuotos voidaan arvioinnin perusteella joko palauttaa takaisin työstövaiheeseen tai siirtää suoraan viimeistelyvaiheeseen. Vaikka tarkistusvaihe on oma erillinen vaihe konstruktivistisessä mallissa, se sisältyy myös kaikkiin muihin vaiheisiin, sillä arviointia tapahtuu kehittämistoiminnassa jokaisessa prosessin vaiheessa. (Salonen 2013, 18.)

Varsinainen tarkistusvaihe sijoittui opinnäytetyön prosessissa aikavälille kesä-heinäkuu 2021, vaikka tietysti tuotoksen arviointia tapahtui myös koko sen valmistamisen ajan. Kesäkuun lopussa lähetimme oppaan ensimmäisen version arvioitavaksi toimeksiantajalle. Palaute tekstien sisällöistä oli positiivista, eikä muutosehdotuksia joitakin lauseenasettelumuutoksia lukuun ottamatta tullut. Heinäkuussa 2021 saimme oppaasta myös taitajan tekemän version, mikä oli sekä toimeksiantajan että meidän mielestämme visuaalisesti onnistunut ja toiveidemme mukainen. Näin ollen myöskään oppaan visuaaliseen ilmeeseen ei tehty muutoksia, ja pääsimme siirtymään opinnäytetyön prosessissa viimeistelyvaiheeseen.

Tarkistusvaiheen jälkeen siirrytään viimeistelyvaiheeseen, johon on hyvä varata tarpeeksi aikaa. Viimeistelyvaiheeseen sisältyy tuotoksen ja raportin viimeistely. Tuotoksesta ja raportista muodostuu toiminnallinen opinnäytetyö. Vastuu on viimeistelyvaiheessa pääasiassa opiskelijoilla, mutta siinä voi olla mukana myös muita opinnäytetyön prosessiin osallistuvia toimijoita. Tuotosta voidaan esimerkiksi esitellä tuleville käyttäjille tai muille henkilöille, ja samalla heiltä voidaan pyytää myös palautetta tuotoksesta. (Salonen 2013, 18.) Palautteen kerääminen kohderyhmältä on merkityksellistä, sillä se tukee tavoitteiden saavuttamisen arviointia, eikä arviointi jää tällöin ainoastaan subjektiiviseksi. Palautetta kannattaa pyytää esimerkiksi oppaan toimivuudesta, käytettävyydestä, luettavuudesta sekä visuaalisuudesta. (Airaksinen & Vilkkä 2003, 157.)

Opinnäytetyön viimeistelyvaiheeseen sisältyi opinnäytetyön tuotoksena syntyneen oppaan viimeistely sekä opinnäytetyön raportin kirjoittaminen ja viimeistely. Opinnäytetyön viimeistelyvaiheeseen sisältyi myös palautteen kerääminen oppaasta Liperin kunnan varhaiskasvatuksen henkilöstöltä. Opas lähetettiin varhaiskasvatuksen henkilöstölle sähköisenä palautekyselyn (liite 3) kera, joka tehtiin Google Forms -ohjelmalla. Palautekyselyssä oli yhteensä viisi kysymystä, jotka koskivat oppaan sisältöä, tiedon hyödyntämismahdollisuuksia sekä muutosehdotuksia. Vastausaikaa palautekyselyyn oli kymmenen päivää, ja vastaminen siihen tapahtui anonyymisti.

Palautekyselyyn tuli yhteensä kolme vastausta, joten vastausprosentti oli siis melko pieni. Varhaiskasvatuksen työntekijöiltä saatu palaute oppaasta oli hyvin positiivista. Palautteissa oli mainittu muun muassa, että oppaassa on tarpeeksi tiiviisti tietoa ja erilaisia käytännön vinkkejä kuuntelukasvatuksen toteuttamiseen eri-ikäisten lasten kanssa. Sisältöön liittyen positiivista palautetta saatiin myös valmiista YouTube-linkeistä ja hakusanoista oppaan lopussa. Palautekyselyyn vastanneiden mukaan linkit ja hakusanat helpottavat harjoitusten suunnittelua, kun ei tarvitse välttämättä itse etsiä erilaisia ääniä ja äänimaisemia netistä. Positiivista palautetta saatiin myös harjoitusten monipuolisuudesta, sillä harjoituksia voi hyödyntää joko sellaisenaan tai esimerkiksi jonkin muun toiminnan ohessa, kuten metsäretkellä. Oppaan ulkoasuun liittyvä palaute oli myös positiivista. Oppaan ulkoasuun liittyvissä kommentteissa esille nousivat oppaan värikyys ja selkeys.

Palautekyselyssä ei tullut esille kuin yksi muutosehdotus, joka oli, että oppaan harjoitukset voisivat olla selkeämmin jaoteltuna eri-ikäisille lapsille. Tämän muutoksen huomioimista oppaassa pohdimme yhdessä toimeksiantajan kanssa. Ensin pohdimme sitä, voisiko oppaan harjoitukset merkitä esimerkiksi jollakin symbolilla tai värikoodilla, joka kertoisi, minkä ikäisille lapsille harjoitus soveltuu parhaiten. Yhdessä käytyjen keskusteluiden jälkeen sekä toimeksiantaja että me opinnäytetyön tekijät olimme kuitenkin sitä mieltä, että ikäsymbolien laittaminen harjoitusten yhteyteen voisi enemmänkin rajata kuin ohjata oppaan käyttäjää. Oppaan vinkit ja harjoitukset ovat kuitenkin tarkoitettu kaiken ikäisille lapsille, vaikka varsinaiset kuunteluharjoitukset soveltuvatkin parhaiten noin 3–6-vuotiaille lapsille. Oppaan yleisiä vinkkejä lasten kuuntelutaitojen tukemiseen sekä oppaan harjoituksia sovellettuina voidaan hyödyntää kuitenkin myös tätä pienempien lasten kanssa. Tästä syystä päädyimme toimeksiantajan kanssa ratkaisuun, että oppaan johdantoon lisätään maininta, että oppaan harjoitukset sopivat kaiken ikäisille ja erityisesti 3–6-vuotiaille.

Viimeistelyvaiheessa kirjoitimme ja viimeistelimme myös opinnäytetyön raportin. Käytimme opinnäytetyön prosessissa useita eri arviointimenetelmiä, joista keskeisimmässä osassa olivat reflektio sekä yksilöinä että yhdessä parina, toimeksiantajalta ja varhaiskasvatuksen henkilöstöltä saatu palaute sekä yhteinen

opinnäytetyöpäiväkirja, johon kirjasimme auki opinnäytetyön prosessiin sisältyvät vaiheet sekä omia ajatuksia ja tuntemuksia opinnäytetyön prosessiin liittyen.

9 Valmis opas ja sen arviointi

9.1 Oppaan sisältö ja rakenne

Kehittämistoiminnan viimeisessä vaiheessa työskentely päätetään, sekä valmista tuotosta esitellään ja levitetään. Tuotos on kehittämistoiminnan tuloksena syntynyt konkreettinen asia, kuten kansio, opas, toimintapäivä tai esite. (Salonen 2013, 19.) Koko kehittämistoiminnan ajan on tärkeää kiinnittää huomiota muun muassa siihen, onko tuotos hyödyllinen ja käyttökelpoinen sekä tuoko se esimerkiksi jotain uutta työyhteisöön (Salonen 2012, 28).

Opinnäytetyön tuotoksena syntyi opas, joka koostuu kuunteluun ja kuuntelukasvatukseen liittyvästä teorian tiedosta, lapsen kuuntelutaitojen tukemiseen liittyvistä käytännön vinkeistä sekä kuuntelukasvatukseen liittyvistä harjoituksista, joita voidaan toteuttaa varhaiskasvatuksen arjessa. Oppaan alussa on johdanto, jossa avataan oppaan lähtökohtia, opinnäytetyön toiminnallisessa osuudessa järjestettyjä ryhmäkeskusteluja, oppaan sisältöä sekä sitä, kenelle opas on suunnattu. Johdannon jälkeen oppaassa on lyhyt kahden sivun teoriaosuus kuuntelemisesta ja kuuntelukasvatuksesta. Teoriaosuudessa on ensin lyhyesti avattu kuuntelutaitoa ja sen merkitystä elämän eri osa-alueilla. Kuuntelemisen käsitteen avaamisen jälkeen teoriaosuudessa avataan myös kuuntelukasvatuksen käsite sekä kuuntelukasvatuksen muodot, joita ovat puheen, musiikin ja äänimäisemmän kuuntelukasvatus.

Teoriaosuuden jälkeen oppaassa siirrytään varsinaisiin käytännön vinkkeihin ja harjoituksiin. Oppaan käytännön vinkkeihin on kerätty toimia, joiden kautta voidaan tukea lapsen kuuntelutaitojen kehittymistä ja harjaantumista. Käytännön vinkkeihin sisältyy kuunteluolosuhteiden huomioiminen, lapselle lukeminen, digitaaliset laitteet, tarkkaavaisuus ja vuorottelu sekä kuvien ja piirrosten käyttö

kuuntelemisen tukena -osiot. Kuunteluolosuhteiden huomioiminen -osiossa on vinkkejä siihen, miten varhaiskasvatuksessa voidaan vähentää hälyä ja sitä kautta helpottaa kuuntelemista. Lapselle lukeminen ja digitaaliset laitteet -osiossa on avattu, miten lapselle lukemisen ja pelaamisen kautta voidaan tukea lasten kuuntelutaitoja. Tarkkaavaisuus ja vuorottelu -osiossa avataan sitä, mitkä asiat voivat auttaa lasta kuuntelemaan ja vähentämään toisten päälle puhumista. Kuvien ja piirrosten käyttö kuuntelemisen tukena -osiossa avataan sitä, kuinka kuvat ja piirtäminen voivat helpottaa lapsen kuuntelemiseen keskittymistä.

Käytännön vinkkien jälkeen oppaassa siirrytään varsinaisiin kuunteluharjoituksiin, joita on yhteensä 12. Oppaan harjoitukset pyrittiin järjestämään siten, että alussa ovat aiheeseen virittäytymiseen soveltuvat harjoitukset. Lisäksi harjoitukset etenevät helpommasta vaikeampaan. Oppaan alussa on kaksi harjoitusta, jotka soveltuvat toteutettavaksi sellaisenaan tai aiheeseen johdattelevina harjoituksina. Ääniin ja kuunteluun liittyviä kysymyksiä -harjoituksessa on nimensä mukaisesti erilaisia ääniin liittyviä kysymyksiä, kuten mikä oli viimeisin ääni, jonka kuulit? Nenäliinan pudotus -harjoituksessa nenäliinan ollessa ilmassa nauretaan kovaa ja nenäliinan koskettaessa maata lakataan nauramasta.

Äänikävely-harjoituksessa soitetaan tai tehdään ääniä keholla sekä sovitaan, millä tavalla liikutaan, kun jokin tietty ääni kuuluu. Esimerkiksi, kun kuuluu rytmikapuloiden ääni, liikutaan taaksepäin. Mikä ääni soi? -harjoituksessa lapsille soitetaan jotain heille tuttua ääntä heidän näkemättä sitä. Tämän jälkeen heidän pitää arvata, mistä äänestä on kyse. Äänimaiseman kuvitus -harjoituksessa tehtävänä on kuvittaa kuultu musiikki, ääni tai äänimaisema esimerkiksi piirtäen tai maalaten. Eläinystävät kadoksissa -harjoituksessa jokaiselle lapselle näytetään eläimen kuva, jonka tavalla hänen pitää äännellä. Tehtävänä on etsiä omat ryhmäläiset eli samat eläimet pelkästään ääntelyä kuuntelemalla. Paperiarkista soitin -harjoituksessa tehtävänä on keksiä mahdollisimman monta erilaista ääntä, jotka voi tehdä paperiarkilla. Jokainen saa vuorollaan keksiä oman ääninäytteensä. Äänijahti-harjoituksessa jokaisen lapsen tehtävänä on etsiä tilasta jokin tietynlainen ääni, esimerkiksi kova tai hiljainen ääni. Äänten löytämisen jälkeen äänet esitellään muille.

Erilaiset äänet -harjoituksessa kuunnellaan joko yksittäisiä ääniä tai jotakin äänimaisemaa, jonka jälkeen pohditaan äänten voimakkuuksia sekä sitä, olivatko kuullut äänet mieluisia vai epämieluisia ääniä. Äänien tunnistaminen ja liikkuvien äänten kuuntelu -harjoituksessa yksi ryhmän lapsista tuottaa ääntä esimerkiksi soittimella, keholla tai esineellä ja kulkee tilassa ympäriinsä muiden pitäessä silmiä kiinni. Muiden lasten tehtävänä on osoittaa sinne suuntaan, josta ääni heidän mielestään kuuluu. Kehon erilaiset äänet -harjoituksessa harjoitellaan kehon äänien kuuntelemista ja tunnistamista. Mistä laulu kertoo? -harjoituksessa tehtävänä on kuunnella jokin laulu osittain tai kokonaan ja pohtia sen jälkeen esimerkiksi, mistä tai kenestä laulu kertoi. Osaan oppaan harjoituksista on laitettu myös haasteellisempia versioita, jotta harjoituksia voi soveltaa sekä pienemmille että vanhemmille lapsille.

Kuunteluharjoitusten jälkeen oppaassa on linkkejä ja hakusanoja -osio, johon on kerätty erilaisia yksittäisiä ääniä ja äänimaisemia, joita voi hyödyntää oppaan harjoituksissa. Äänet ja äänimaiset on jaoteltu teemoittain luontoon, liikenteeseen sekä arkeen liittyviin ääniin ja äänimaisemiin. Jokaiseen teemaan liittyen on laitettu sekä valmiita YouTube-linkkejä että aiheeseen liittyviä hakusanoja, joilla voi tarvittaessa etsiä lisää harjoituksiin soveltuvia ääniä ja äänimaisemia. Linkkien ja hakusanojen jälkeen oppaan lopussa on vielä lähdeluettelo.

Liperin kunnan varhaiskasvatuksen ammattilaiset saavat oppaasta uuden työvälineen, jonka kautta saatua tietoa he voivat hyödyntää työssään varhaiskasvatuksessa lasten kuuntelutaitojen tukemisessa. Myös lasten vanhemmat voivat saada oppaasta vinkkejä lapsen kuuntelutaitojen tukemiseen kotiympäristössä, sillä osa oppaan vinkeistä ja harjoituksista sopii myös kotona toteutettaviksi. Tavoitteena oppaan valmistamisessa oli, että sen kautta varhaiskasvatuksen ammattilaiset saavat tietoa kuuntelukasvatuksesta, ja siihen liittyvistä käytännön vinkeistä ja harjoituksista. Näin kuuntelukasvatus voitaisiin saada pysyväksi osaksi varhaiskasvatuksen arkea.

Opas julkaistiin syksyllä 2021 Liperin kunnan nettisivuilla sähköisenä versiona, missä se on kaikkien saatavilla. Lisäksi oppaasta painettiin 50 manuaalista painosta, jotka jaettiin kaikille Liperin kunnan varhaiskasvatuksen opettajille. Opas

ja opinnäytetyö esiteltiin marraskuussa 2021 etänä järjestetyssä pedagogisessa kahvilassa. Pedagogiseen kahvilaan osallistui varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen opettajia kaikista Liperin kunnan varhaiskasvatuksen yksiköistä.

9.2 Oppaan arviointi

Jo opinnäytetyö prosessin alussa ajatuksena oli, että oppaasta halutaan tehdä mahdollisimman käytännönläheinen ja käyttäjäystävällinen. Ajatus tähän lähti siitä, että tuotoksesta olisi eniten hyötyä varhaiskasvatuksen ammattilaisille, jos sitä voitaisiin yhdistää helposti varhaiskasvatuksen arkeen. Ryhmäkeskusteluissa esille nousseet ajatukset ja toiveet vahvistivat ajatusta käytännönläheisestä ja selkeästä oppaasta. Opasta työstäessä otettiin huomioon myös muut ryhmäkeskusteluissa esille tulleet toiveet. Oppaan rakenteesta tuli selkeä ja johdonmukainen. Sisällössä painottuu käytännön vinkit ja harjoitukset, koska niitä toivottiin paljon ryhmäkeskusteluissa. Harjoituksia valittaessa painotettiin monipuolisuutta, helppoa toteutusta ja soveltuvuutta eri-ikäisille lapsille. Edellä mainitut asiat nousivat useasti esille myös ryhmäkeskusteluissa. Oppaan harjoitukset tukevat monipuolisesti myös oppimisen alueiden tavoitteita ja sisältöjä, minkä vuoksi niitä on helppoa tuoda osaksi varhaiskasvatuksen toimintaa. Harjoituksia ei päästy kokeilemaan varhaiskasvatuksessa lasten kanssa, jonka vuoksi pienet harjoituksiin liittyvät yksityiskohdat saattavat vaatia varhaiskasvatuksen ammattilaisilta kokeilua.

Toimeksiantajalta saatiin palautetta oppaan työstämisen aikana keskeneräisistä oppaan versioista. Lisäksi toimeksiantajalta saatiin kirjallinen arviointi myös valmiista oppaasta. Toimeksiantajan arvioinnissa kehuja saatiin sekä oppaan sisällöstä että visuaalisesta ilmeestä. Arvioinnissa ilmeni, että toimeksiantaja oli tyytyväinen oppaaseen, ja että se oli toimeksiantajan toiveiden mukainen. Positiivista palautetta saatiin oppaan teksteistä sekä kuvituksesta, mitkä olivat toimeksiantajan mukaan hyvin suunniteltu, ja toimivat hyvin sekä sähköisenä että manuaalisena versiona. Toimeksiantajan lisäksi myös varhaiskasvatuksen ammattilaiset osallistuivat oppaan arviointiin palautekyselyn kautta. Palautekyselyyn vastanneiden määrä jäi vähäiseksi, minkä vuoksi kohderyhmältä saadun

palautteen määrä jäi niukaksi. Palautteen kautta saatiin kuitenkin varhaiskasvatuksen ammattilaisten ajatuksia ja kommentteja oppaasta, esimerkiksi mikä heidän mielestään toimi ja mikä ei. Myös vähäisen palautteen saaminen oppaan tulevilta käyttäjiltä oli siis merkityksellistä. Toimeksiantajan jatkuva arviointi sekä varhaiskasvatuksen ammattilaisten osallistaminen arviointiin varmistivat sen, että tuotoksesta tuli sekä toimeksiantajan että kohderyhmän toiveiden ja tarpeiden mukainen.

10 Johtopäätökset

Usein ajatellaan, että vuorovaikutustaidot, mukaan lukien kuuntelutaidot, ovat itsestään selvä asia, jonka jokainen oppii luonnostaan. Kuuntelemisen luontainen oppiminen ei kuitenkaan riitä, vaan kuuntelemista tulee opettaa ja opetella. (Kauppila 2000, 13.) Erityisen tärkeää kuuntelutaitojen oppiminen on lapsille, koska taitava kuuntelu auttaa heitä hallitsemaan oppimisessa tarvittavaa merkityksen muodostamista (Kankkunen 2018a, 10). Valmistamamme opas tarjoaa varhaiskasvatuksen ammattilaisille sekä kuuntelukasvatukseen liittyvää teoriatietaoa että käytännön vinkkejä ja harjoituksia. Oppaan avulla varhaiskasvatuksen ammattilaiset voivat siis tiedostaen opettaa kuuntelutaitoja lapsille.

Kankkunen (2018a, 2) mukaan kuuntelukasvatus voidaan jakaa puheen, musiikin ja äänimaiseman kuuntelukasvatukseen. Usein kuuntelusta ja kuuntelutaitojen harjoittelemisesta voi tulla ensimmäisenä mieleen musiikin kuuntelu ja siihen liittyvien asioiden harjoittelu. Kuuntelukasvatus on kuitenkin paljon muutakin kuin musiikin kuuntelua ja analysointia, minkä takia oppaan teoriaosuudessa avataan lyhyesti kaikki kuuntelukasvatuksen muodot. Kuuntelukasvatuksen muotojen avaamista teoriassa tukee myös se, että oppaan käytännön vinkeissä ja harjoituksissa hyödynnetään kaikkia kuuntelukasvatuksen muotoja.

Koska varsinainen ohjattu toiminta on vain pieni osa lapsen päivähoitopäivää, kannattaa myös muut päivään sisältyvät asiat, kuten leikki sekä siirtymä- ja perushoitotilanteet hyödyntää pedagogisesti (Piironen-Malmi & Strömberg 2008,

81). Erityisesti oppaan käytännön vinkkejä voi hyödyntää missä vaiheessa päivähoitopäivää tahansa. Oppaan vinkit liittyvät esimerkiksi lapsiryhmän kuuntelulosuhteiden huomioimiseen sekä digitaalisten laitteiden ja kirjallisuuden hyödyntämiseen osana lapsen kuuntelutaitojen tukemista. Käytännön vinkit viestittävät lukijalle, että lapsen kuuntelutaitoja voidaan tukea varhaiskasvatuksen arjessa jo pienilläkin keinoilla, myös ohjatun toiminnan ulkopuolella.

Oppaan käytännön vinkit tukevat oppimisen alueiden tavoitteita ja sisältöjä, sekä sitä kautta myös lasten laaja-alaista osaamista. Kielten rikas maailma -oppimisen alueen tehtävänä on vahvistaa lasten kielellisten taitojen kehittymistä sekä uteliaisuutta ja kiinnostusta kieliin ja erilaisiin teksteihin esimerkiksi lastenkirjallisuuden tutustumisen kautta. (Opetushallitus 2018, 40–42). Yksi oppaan käytännön vinkeistä lapsen kuuntelutaitojen tukemiseksi on lapselle lukeminen. Lapselle lukeminen paitsi kehittää lapsen kuuntelutaitoja, myös tukee edellä mainittujen tavoitteiden ja sisältöjen toteutumista. Lapselle lukemisen kautta tapahtuva kielellisen kehityksen tukeminen kehittää erityisesti monilukutaitoon ja vuorovaikutukseen liittyvää laaja-alaista osaamista (Opetushallitus 2018, 40).

Yksi tutkin ja toimin ympäristössäni -oppimisen alueeseen liittyvä aihepiiri on teknologiakasvatus, johon voi sisältyä esimerkiksi tietoteknisiin laitteisiin tutustumista ja turvalliseen käyttöön opastamista (Opetushallitus 2018, 46–47). Yksi oppaan käytännön vinkeistä on digitaalisten laitteiden käyttäminen lapsen kuuntelutaitojen harjaantumisen tukena. Kun aikuinen on pelaamassa yhdessä lapsen kanssa, voi pelaamiseen yhdistää esimerkiksi erilaisia pelissä toimimiseen liittyviä tehtäviä, joiden kautta lapsi harjoittelee tarkkaavaista kuuntelua sekä pitämään kuulemansa ohje muistissa (Haapala & Välimaa 2020, 52). Tällaisten digitaalisilla laitteilla toteutettavien harjoitusten kautta vahvistetaan sekä lasten kuuntelutaitoja että tieto- ja viestintäteknologista osaamista.

Kuuntelukasvatuksen työtapoihin kuuluvat esimerkiksi erilaiset kuunteluharjoitukset (Kankkunen 2018a, 167). Oppaassa on yhteensä 12 kuunteluharjoitusta, joissa hyödynnetään monipuolisesti niin musiikkia, erilaisia ääniä ja äänimaisemia kuin ihmiskeholla tuotettuja ääniäkin. Suurin osa oppaan harjoituksista liit-

tyy musiikin tai äänimaiseman kuuntelukasvatukseen. Oppaan käytännön vinkeissä on myös puheen kuuntelukasvatukseen liittyviä harjoitteita, joita voi toteuttaa missä vaiheessa varhaiskasvatuspäivää tahansa.

Oppaan harjoitukset tukevat monipuolisesti oppimisen alueiden tavoitteiden ja sisältöjen toteutumista ja sitä kautta lasten laaja-alaista osaamista. Ilmaisun monet muodot -oppimisen alueen tavoitteena on ohjata lapsia kuuntelemaan ja havainnoimaan ääniympäristöä (Opetushallitus 2018, 43). Tämän tavoitteen toteutumista tukevat kaikki oppaassa olevat harjoitukset, koska jokaiseen harjoitukseen sisältyy kuuntelua. Ilmaisun monet muodot -oppimisen alueen tavoitteena on myös taiteen ja ilmaisun eri muotoihin tutustuminen ja niiden kokeileminen esimerkiksi kuvallisen ilmaisun kautta (Opetushallitus 2018, 42–43). Tämän tavoitteen toteutumista tukee erityisesti oppaan harjoitus ”äänimaiseman kuvitus”. Ilmaisun monet muodot -oppimisen alueen sisältöihin kuuluu esimerkiksi erilaisilla soittimilla sekä keholla soittaminen (Opetushallitus 2018, 43). Soittimilla ja keholla soittamista hyödynnetään oppaan harjoituksessa ”äänen tunnistaminen ja liikkuvien äänten kuuntelu”. Lisäksi oppaan harjoituksessa ”paperiarkista soitin” harjoitellaan erilaisten äänten tuottamista esineellä.

Tutkin ja toimin ympäristössäni -oppimisen alueen tehtävänä on antaa lapsille valmiuksia havainnoida, jäsentää ja ymmärtää ympäristöään. Tähän oppimisen alueeseen sisältyy ympäristökasvatus, jota voidaan toteuttaa esimerkiksi ympäristön tutkimisen ja retkeilyn muodoissa. (Opetushallitus 2018, 46–47.) Ympäristökasvatuksen sisältöjä voidaan hyödyntää esimerkiksi äänimaiseman kuvitus -harjoituksessa. Kuvitettavana äänimaisemana voi toimia esimerkiksi metsäretkellä kuullut äänet, jolloin harjoitukseen saadaan yhdistettyä ympäristökasvatuksen työtapoihin sisältyvä retkeily. Myös erilaiset äänet -harjoitus voidaan toteuttaa erilaisissa ulkoympäristöissä, kuten metsässä.

Kasvan, liikun ja kehityn -oppimisen alueen tehtävänä on monipuolisen liikuntakasvatuksen toteuttaminen esimerkiksi liikuntaleikkien kautta (Opetushallitus 2018, 47–48). Liikuntakasvatukseen liittyviä sisältöjä tukevat erityisesti oppaan harjoitukset ”äänikävely” sekä ”eläinystävät kadoksissa”. Äänikävely-harjoituksessa liikkeiksi voidaan valita erilaisia liikkumis- ja tasapainoharjoituksia, jolloin

kehitetään kuuntelutaitojen lisäksi myös lasten motorisia perustaitoja (Opetushallitus 2018, 48). Eläinystävät kadoksissa -harjoituksessa omaan ryhmään kuuluvien eläinten etsimisen kautta lapset saavat liikettä kuin huomaamatta. Lisäksi myös tähän harjoitukseen voidaan yhdistää erilaisia liikkumisen muotoja, kuten etsi samat eläimet tasajalkaa pomppien. Harjoituksessa voidaan siis vapaan liikkumisen ja erilaisten liikkumismuotojen kautta tukea lasten fyysistä aktiivisuutta, vahvistaa lasten motorisia perustaitoja sekä kannustaa lapsia kokemaan liikunnan iloa (Opetushallitus 2018, 47–48).

Yksi tärkeimmistä asioista kuuntelukasvatukseen liittyvien harjoitusten ohjaamisessa on kuunteluhetkien huolellinen suunnittelu ja valmistelu (Piispanen 2019, 131). Jokaisen kuunteluharjoituksen alkuun on lisätty tarvittavat materiaalit ja välineet. Osaan harjoituksista on lisätty myös harjoitukseen soveltuva tila, jos harjoituksen toteuttamiseen tarvitaan enemmän tilaa. Lisäksi harjoituksissa on kattava ja selkeä ohjeistus, mikä osaltaan helpottaa harjoitusten valmistelua ja suunnittelua. On tärkeää huomioida, että lapsille annettava ohjeistus harjoituksen yhteydessä on yksinkertainen ja selkeä (Lindeberg-Piironen 2017, 186). Kun oppaan ohjeistukset ovat selkeitä, on varhaiskasvatusten ammattilaisten helpompaa antaa selkeitä ohjeita ohjauksen yhteydessä myös lapsille.

Kuunteluharjoituksissa kuunneltavat ääninäytteet on hyvä valita etukäteen, ja niiden valitsemisessa on tärkeää kiinnittää huomiota esimerkiksi siihen, että ne ovat sopivan mittaisia suhteessa lasten ikään ja aikaisempiin kuuntelutottumuksiin. Mitä nuorempi ja keskittymiseen tottumattomampi kuuntelija on, sitä lyhyempi valitun ääninäytteen kannattaa olla. (Lindeberg-Piironen 2017, 187–189.) Kuunteluharjoitusten valintaan liittyvää etsimistyötä helpotettiin lisäämällä oppaan loppuun linkkilista, jossa on sekä valmiita YouTube-linkkejä että hakusanoja erilaisiin ääniin ja äänimaisemiin. Linkki- ja hakusanalista auttaa varhaiskasvatuksen ammattilaisia valitsemaan harjoituksiin soveltuvia ääniä ja äänimaisemia, ja sitä kautta sujuvoittaa kuunteluharjoitusten huolellista valmistelua.

Oppaan valmiit ääninäytteet ovat erilaisia ja eri pituisia, jotta listalta löytyisi eri-ikäisten lasten kehitystasoon ja kuuntelutottumuksiin soveltuvia ääninäytteitä.

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea lasten vuorovaikutustaitojen oppimista (Opetushallitus 2021b). Lisäksi varhaiskasvatuksen toiminnan tavoitteena on ohjata lapsia kuuntelemaan ja havainnoimaan ääniympäristöä (Opetushallitus 2018, 43). Valmistamamme opas tukee näiden varhaiskasvatuksen tavoitteiden saavuttamista. Varhaiskasvatuksen ammattilaiset saavat oppaasta työvälineen, minkä avulla he voivat tukea monipuolisesti lasten kuuntelutaitoa, joka on yksi vuorovaikutustaidoista. Oppaan käytännön vinkkejä ja kuunteluharjoituksia hyödyntämällä tuetaan myös oppimisen alueisiin liittyvien sisältöjen, kuten ympäristö-, musiikki- ja liikuntakasvatuksen, toteutumista.

11 Pohdinta

11.1 Opinnäytetyön prosessin arviointi

Opinnäytetyön prosessin aikana tutustuimme aiheeseen liittyvään teorian tietoon, jota oli melko vähäisesti. Aiheeseen tutustuessamme esille nousivat käsitteet varhaiskasvatus, kuunteleminen ja kuuntelukasvatus, joiden pohjalta rakensimme opinnäytetyön raportin teoreettisen viitekehyksen. Viitekehyksen suunnittelu ja luominen oli haaste, sillä opinnäytetyön aihe on uusi ja teorian tietoa siihen liittyen oli melko vähän. Haasteesta huolimatta viitekehystä rakentui kattava ja lapsen kuuntelutaitoja tukeva kokonaisuus. Näin opinnäytetyön raportti voi jo itsessään toimia kuuntelukasvatukseen liittyvän tiedon lähteenä varhaiskasvatuksen ammattilaisille. Opinnäytetyön kattava teoreettinen viitekehys voi myös innostaa varhaiskasvatuksen ammattilaisia reflektoimaan omaa toimintaansa. Reflektoinnin myötä he voivat tuoda kuuntelukasvatusta tietoisemmin osaksi varhaiskasvatuksen arkea. Konstruktivistinen malli toimi opinnäytetyössä erinomaisesti prosessia ohjaavana mallina, sillä siinä korostuvat osallistava näkökulma ja jatkuva arviointi korostuivat myös meidän opinnäytetyössämme. Lisäksi konstruktivistisen mallin mukaan eteneminen mahdollisti tarvittaessa palaamisen prosessin edelliseen vaiheeseen, mikä on tavallista työelämän kanssa yhteistyössä tehtävissä kehittämissuunnitelmissa.

Tiedonhankinnalliseksi ja kohderyhmää osallistavaksi menetelmäksi valitsimme ryhmäkeskustelun. Ryhmäkeskusteluiden tavoitteena oli kartoittaa varhaiskasvatuksen ammattilaisten ajatuksia kuuntelukasvatuksesta sekä toiveita opasta varten. Ryhmäkeskusteluiden kautta saimme kattavasti varhaiskasvatuksen ammattilaisten ajatuksia aiheesta sekä tietoa siitä, minkälainen tietämys heillä oli ennestään kuuntelukasvatuksesta. Ryhmäkeskusteluiden avulla varhaiskasvatuksen ammattilaiset pääsivät myös osallistumaan oppaan valmistamiseen, sillä rakensimme oppaan heidän toiveidensa pohjalta. Vallitsevan pandemian vuoksi jouduimme järjestämään ryhmäkeskustelut etänä. Tämä aiheutti teknisiä haasteita ryhmäkeskusteluiden aikana, esimerkiksi keskustelijoiden äänet eivät välillä kuuluneet kunnolla ja keskusteluun vievät Teams-linkit eivät toimineet. Nämä haasteet vaikuttivat ryhmäkeskusteluiden sujuvuuteen ja veivät aikaa itse keskustelulta. Huomasimme myös, että keskusteluiden aikana oli haastavaa havaita, milloin aiheesta ei enää synny keskustelua ja milloin siirtyä eteenpäin, koska etäyhteyksien kautta emme nähneet osallistujien ilmeitä ja eleitä. Haasteista huolimatta osallistujat osallistuivat keskusteluun aktiivisesti ja kuuntelukasvatuksesta syntyi paljon ajatuksia sekä keskustelua.

Toimeksiantaja antoi palautetta työskentelystä koko prosessin ajan sekä arvioi opasta sen valmistamisprosessin aikana antamalla palautetta oppaan kesken-eräisestä versiosta, minkä pohjalta oppaaseen tehtiin muutoksia. Palautetta pyydettiin myös valmiista oppaasta ja yhteistyöstä opinnäytetyön prosessin loppupuolella. Saatu palaute sekä yhteistyöstä että valmiista oppaasta oli hyvin positiivista. Työskentelyyn liittyen positiivista palautetta saatiin siitä, että oppaan suunnittelussa ja toteutuksessa aiheeseen perehdyttiin sinnikkäästi ja syvästi. Arvioinnissa toimeksiantaja mainitsi myös, että itsenäinen työskentely sekä työn etenemisen aikatauluttaminen on ollut sujuvaa. Toimeksiantajan mukaan myös yhteistyö heidän kanssaan oppaan suunnitteluun ja toteutukseen liittyen on sujunut todella joustavasti. Positiivista palautetta saatiin myös siitä, että oppaan tulevat käyttäjät, eli varhaiskasvatuksen ammattilaiset, pääsivät osallistumaan oppaan sisällön suunnitteluun ja arviointiin sekä ryhmäkeskusteluiden että palautekyselyn kautta. Toimeksiantajalta saatu jatkuva palaute prosessin aikana varmisti prosessin sujuvuuden.

Koko opinnäytetyön prosessin ajan yhteinen työskentelymme oli sujuvaa. Yhteisestä työskentelemisestä meillä oli jo aiempaa kokemusta, mikä auttoi myös opinnäytetyön prosessin aikana. Tunsimme jo entuudestaan toistemme työskentelytavat ja vahvuudet sekä osasimme hyödyntää niitä opinnäytetyön tekemisessä. Jatkuva ja avoin kommunikointi olivat prosessissa jatkuvasti läsnä, minkä vuoksi opinnäytetyö prosessin jatkuva arviointi mahdollistui. Opinnäytetyön prosessin aikana teimme suurimman osan kirjoitustyöstä erillään, mutta tekstien sisällöt suunnittelimme yhdessä. Arvioimme ja tarkastimme myös toistemme kirjoituksia jatkuvasti. Olimme myös sopineet yhteiset aikataulut, joista pidimme kiinni ja edistimme prosessia pitkään ja hiljalleen. Oppaaseen olemme erittäin tyytyväisiä, ja sen sisältö sekä ulkoasu vastasivat asettamiamme tavoitteita ja toiveita. Opinnäytetyön prosessissa haasteeksi koimme opinnäytetyön aiheen uutuuden ja tiedon vähyyden, koska aiheesta ei esimerkiksi ollut aiempaa teoretietoa suoraan varhaiskasvatukseen liittyen. Toisaalta tämä haaste oli myös yksi opinnäytetyömme antoisimmista puolista. On hienoa ajatella, että opinnäytetyö voi toimia itsessään tiedon lähteenä ja lisätä varhaiskasvatuksen ammattilaisten tietoisuutta kuuntelukasvatuksesta.

11.2 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Opinnäytetyössä pyritään aina luotettavaan tietoon sekä ottamaan huomioon eettiset suositukset. Jotta nämä edellytykset toteutuvat, tulee opinnäytetyö tehdä hyvän tieteellisen käytännön edellyttämällä tavalla. (Kananen 2017, 189.) Opinnäytetyön luotettavuuteen liittyviä hyvän tieteellisen käytännön kriteerejä ovat muun muassa lähdekriittisyys ja tiedonkeruumenetelmien soveltuvuus tutkittavaan aiheeseen (Sarajärvi & Tuomi 2018, 146–150).

Opinnäytetyön luotettavuuteen liittyvä keskeinen tekijä on opinnäytetyössä käytettävien lähteiden luotettavuus. Raporttia kirjoittaessa tulee pyrkiä olemaan lähdekriittinen. Lähteitä valitessa täytyy pohtia muun muassa sitä, ovatko valitut lähteet luotettavia. Lisäksi valinnassa kannattaa pyrkiä siihen, että käytettävät lähteet olisivat mahdollisimman tuoreita. (Sarajärvi & Tuomi 2018, 150.) Raport-

toidessa tulee kiinnittää huomiota myös lähdeviitteiden merkitsemiseen raportointiohjeistusten mukaisesti, jotta raportissa ei ole plagioitua tekstiä (Airaksinen & Vilkkä 2003, 78).

Opinnäytetyön raportin teoreettista viitekehystä koostaessa olemme kiinnittäneet huomiota lähteiden luotettavuuteen ja uutuuteen. Olemme valinneet opinnäytetyöhön mahdollisimman tuoreita lähteitä, eli olemme käyttäneet lähteinä ainoastaan 2000-luvulla julkaistuja lähteitä yhtä lähdettä lukuun ottamatta. Olemme käyttäneet lähteitä mahdollisimman monipuolisesti, jotta opinnäytetyön teoreettinen viitekehys olisi luotettava ja kattava. Lisäksi olemme käyttäneet lähteenä suurimmaksi osaksi aiheeseen liittyvää kirjallisuutta internetistä löytyvän tiedon sijasta. Internetistä löytämistämme lähteistä olemme valinneet vain sellaiset julkaisut, jotka on julkaistu luotettavilla sivustoilla.

Luotettavuuteen liittyy keskeisesti myös tutkimusmenetelmien, eli toiminnallisessa opinnäytetyössä tiedonhankinnallisten menetelmien soveltuvuus tutkittavaan aiheeseen. Tiedonhankinnallisen menetelmän tulee soveltua tutkittavaan aiheeseen, ja sen avulla tutkijan tulee saada aitoja vastauksia tutkittavalta tutkittavaan aiheeseen liittyen. (Sarajärvi & Tuomi 2018 146–147.) Tiedonhankinnallisia menetelmiä valitessa tulee myös perustella niiden valinta, sillä perusteluiden avulla voidaan esittää niiden soveltuvuus tutkittavaan aiheeseen. (Kananen 2017, 178).

Keskeisenä tiedonhankinnallisena menetelmänä opinnäytetyössä toimi ryhmäkeskustelu, joka soveltui menetelmänä opinnäytetyömme aiheeseen erinomaisesti. Koska kuuntelukasvatus on aiheena monille uusi, tarjosi ryhmäkeskustelu mahdollisuuden pohtia siitä heräviä ajatuksia keskustellen ilman sen suurempaa tietämystä aiheesta. Ryhmäkeskusteluissa korostimme sitä, että kysymyksiin ei ole olemassa oikeita eikä vääriä vastauksia. Tämä mahdollisti sen, että ryhmäkeskusteluihin osallistuvat varhaiskasvatuksen ammattilaiset toivat esille aitoja näkemyksiä esitettyihin avoimiin kysymyksiin.

Tutkimuksen eettisiin suosituksiin sisältyy muun muassa tutkittavien informointi tehtävään tutkimukseen liittyvistä seikoista sekä tutkimusaineiston luottamuksellinen käsittely. Tutkittavia tulee informoida tutkimuksesta kirjallisesti esimerkiksi saatekirjeen yhteydessä. Informoinnin on hyvä olla melko lyhyt ja helppolukuisen. Informoinnissa täytyy tulla ilmi muun muassa tieto tutkimuksen toteuttajasta ja hänen yhteystietonsa, tutkimuksen tarkoitus ja tavoitteet, tiedonkeruun toteuttaminen, osallistumisen vapaaehtoisuus, tutkimusaineiston käsittelyn luottamuksellisuus sekä aineistohallinnan periaatteet. (Kananen 2017, 191–195.)

Ennen opinnäytetyön työstövaiheeseen siirtymistä ja ryhmäkeskusteluiden järjestämistä teimme toimeksiantajan kanssa toimeksiantosopimuksen sekä tutkimuslupahakemuksen opinnäytetyötä varten. Tutkimusluvan saamisen jälkeen informoimme ryhmäkeskusteluihin osallistuvia kirjallisesti saatekirjeellä hyvissä ajoin ennen ryhmäkeskusteluiden toteutusta. Saatekirjeestä kävi ilmi opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite sekä meidän yhteystietomme, jotta ryhmäkeskustelijoiden osallistujat pystyivät tarvittaessa ottamaan meihin yhteyttä, jos heillä tuli esimerkiksi kysyttävää keskusteluun liittyen. Saatekirjeestä ilmeni myös ryhmäkeskusteluiden toteuttamiseen liittyvät seikat, kuten ryhmäkeskusteluiden kesto, ryhmän koko, osallistumisen vapaaehtoisuus sekä muut toteutuksen kannalta tarpeelliset asiat. Saatekirjeessä tiedotimme varhaiskasvatuksen ammattilaisia etukäteen siitä, että keskustelut nauhoitetaan sekä siitä, että teemme muistiinpanoja ryhmäkeskusteluiden aikana. Saatekirjeestä kävi myös ilmi, että raportista ei voida päätellä kenenkään henkilöllisyyttä, vaan keskusteluun osallistujien anonymiteetti säilyy äänityksestä huolimatta. Käytimme äänitteitä ja muistiinpanojamme ainoastaan oppaan tekemisen ja raportin kirjoittamisen aikana, ja hävitimme nämä aineistot heti opinnäytetyön prosessin päätyttyä.

11.3 Oma oppiminen ja ammatillinen kasvu

Alan ammattilaisten on olennaista saada tiedollista hyötyä opinnäytetyöstä. Teoreettisen sekä ammatillisen tiedon yhteen liittämisen taito on tärkeä opinnäytetyön tekijälle. Ammatilliseen kasvuun voidaan liittää yhteistyö, työelämän kehittäminen, osaamisen kirjallinen sekä suullinen ilmaisu, ajanhallinta ja kokonaisuuksien hallinta. Tutkinto on yksi askel kohti ammatillista kasvu. Oman

ammattillisen kasvun kehittymisen suuntaa sekä ammatillisen kasvun arviointia on hyvä pohtia ja käydä läpi omassa opinnäytetyössä. (Airaksinen & Vilkka 2003, 159–160.)

Opinnäytetyön aiheen tuntemattomuus ja uutuus oli meille molemmille haaste, mutta toisaalta aiheen uutuus antoi myös todella antoisan lähtökohdan opinnäytetyön tekemiseen. Opinnäytetyön tekemisen kautta pääsimme tutustumaan meille täysin uuteen aiheeseen, ja aiheeseen perehtymisen kautta opimme paljon uusia asioita kuuntelutaidoista ja niiden tukemisesta sekä kuuntelukasvatuksesta. Opimme prosessin aikana myös luomaan uutta tietoa sekä soveltamaan ja yhdistelemään olemassa olevaa tietoa, sillä suoraa tietoa kuuntelukasvatuksesta varhaiskasvatukseen liittyen ei ollut. Oli hienoa olla niin sanotusti edelläkävijöinä kuuntelukasvatuksen kehittämässä ja viemisessä osaksi varhaiskasvatuksen arkea.

Opinnäytetyön työstäminen toi molemmille myös varmuutta ja osaamista kehittämisprojektin toteuttamiseen yhdessä työelämän toimijoiden kanssa. Opimme huomioimaan ja tarkastelemaan asioita monista eri näkökulmista ja eri toimijoiden kautta. Erityisesti oppaan suunnitteleminen ja valmistaminen vahvisti erilaisten näkökulmien ja toiveiden huomioon ottamiseen liittyvää osaamista. Opasta tehdessämme opimme myös rajaamaan erilaisia vaihtoehtoja ja tekemään päätöksiä yhdessä, jotta oppaasta tulisi mahdollisimman toimiva ja kohderyhmän tarpeita ja toiveita vastaava.

Opinnäytetyön prosessin aikana myös etätyöskentelytaitomme ovat kehittyneet, sillä opinnäytetyön tekeminen ja toimeksiantajan kanssa tehtävä yhteistyö tapahtui lähes kokonaan etänä maailmanlaajuisen pandemiatilanteen vuoksi. Opinnäytetyötä tehdessä ymmärsimme, että myös suuren kehittämistyön pystyy toteuttamaan sujuvasti ilman, että eri toimijoita näkee kasvokkain. Pääsimme myös kokeilemaan ryhmäkeskusteluiden järjestämistä etäyhteyksien kautta. Ryhmäkeskusteluita suunnitellessa ymmärsimme, miten paljon erilaisia asioita on otettava huomioon, kun tilaisuus järjestetään etänä. Pohdimme muun muassa, miten keskustelut lähtevät sujumaan, kun etätilaisuuksissa keskustelun

aloittamiseen on usein korkeampi kynnyks. Mietimme myös, miten sujuvaa keskustelu tulisi olemaan, koska emme näe ryhmäkeskusteluun osallistuvia henkilöitä, emmekä näin ollen pysty havaitsemaan keskustelijoiden välillä tapahtuvaa sanatonta viestintää. Keskustelut kuitenkin onnistuivat iloksemme hienosti myös etänä, ja saimme niiden kautta paljon hyödyllistä tietoa opasta varten.

Opinnäytetyön prosessi opetti meille myös kehittämistyön prosessin kulkua. Aluksi prosessin kulku tuntui monimutkaiselta ja oli haastavaa käsittää, kuinka sen kuuluisi meidän tapauksessamme mennä. Mitä pidemmälle prosessissa pääsimme, sitä selkeämmäksi se myös alkoi hahmottua, ja ymmärrys kehittämistyön prosessin etenemisestä alkoi näyttämään kirkkaammalta. Prosessi on opettanut meille, millaisten asioiden huomioimista, suunnittelemista ja tekemistä kehittämistyö vaatii. Kaiken kaikkiaan opinnäytetyön prosessi on ollut hyvin opettavainen ja antoisa kokemus, minkä kautta opittuja tietoja ja taitoja voimme hyödyntää työelämään siirtyessämme.

11.4 Jatkokehitysmahdollisuudet

Koska kuuntelukasvatuksesta osana varhaiskasvatusta ei ole juurikaan tehty aiempia opinnäytetöitä tai muita tutkimuksia, on myös aiheeseen liittyviä jatkokehitysmahdollisuuksia useita. Yhtenä jatkokehitysmahdollisuutena olisi tehdä toiminnallinen opinnäytetyö, jonka toiminnallisessa osuudessa kokeiltaisiin kuuntelukasvatukseen liittyviä harjoituksia varhaiskasvatuksessa eri-ikäisten lasten kanssa esimerkiksi muutamana eri toimintakertana. Tällä tavoin voitaisiin käytännössä selvittää, kuinka kuuntelukasvatukseen liittyvät harjoitukset soveltuvat eri-ikäisille lapsille. Toimintatuokioiden kautta myös lasten osallisuus tulisi huomioiduksi, kun he pääsisivät osallistumaan erilaisten harjoitusten testaamiseen sekä voisivat kertoa mielipiteensä niistä.

Toinen jatkokehitysmahdollisuus aiheeseen liittyen olisi tutkimuksellisin keinoin selvittää, onko kuuntelukasvatus saatu tuotua valmistamamme oppaan avulla osaksi Liperin kunnan varhaiskasvatuksen arkea. Varhaiskasvatuksen ammatti-

laisille voitaisiin tehdä esimerkiksi haastatteluja tai kysely, joiden avulla selvitetäisiin, onko kuuntelukasvatus käsitteenä vakiintunut varhaiskasvatuksen arkeen, ja onko kuuntelukasvatukseen liittyviä harjoituksia hyödynnetty lapsiryhmissä. Haastatteluissa tai kyselyssä voitaisiin myös selvittää, onko lasten kuuntelutaitojen tukemisella erilaisten käytännön vinkkien ja harjoitusten avulla ollut vaikutusta lasten kuuntelutaitojen kehittymiseen ja harjaantumiseen.

Lähteet

- Ahonen, K. 2004. Johdatus musiikin oppimiseen. Tampere: Finn Lectura.
- Airaksinen, T. & Vilkka, H. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.
- Dumyahn, S., Farina, A., Gage, S., Krause, B., Napoletano, B., Pieretti, N., Pijanowski, B. & Villanueva-Rivera, L. 2011. Soundscape Ecology: The Science of Sound in the Landscape. *BioScience*. 203–216. <https://academic.oup.com/bioscience/article/61/3/203/238162?login=true>. 19.8.2021.
- Dunderfelt, T. 2015. Kuuntele ja tule kuulluksi. Helsinki: Kauppakamari.
- Gothóni, R. 2020. Kuuntelijan käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Haapala, S. & Välimaa, T. 2020. Kuuntelutaidot. Teoksessa Haapala, S., Niemitalo-Haapola, E. & Ukkola S. (toim.). Lapsen kielenkehitys. Vuorovaikutuksen, leikin ja luovuuden merkitys. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hannuksela, T. 2012. Minimalistinen musiikkituokio. Lahden ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Sosiaalipedagoginen lapsi- ja nuorisotyö. Opinnäytetyö. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/40457/Tarja_Hannuksela.pdf?sequence=1&isAllowed=y. 19.8.2021.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2013. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hyvönen, L. 2006. Musiikki – kasvatuksen hukattu mahdollisuus. Teoksessa Jakku-Sihvonen, R. (toim.). Taide- ja taitoaineiden opetuksen merkityksiä. Helsinki: Yliopistopaino, 46–59.
- Kananen, J. 2017. Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. Tampere: Suomen yliopistopaino Oy – Juvenes Print.
- Kankkunen, O-T. 2018a. Kuuntelukasvatus suomalaisessa perusopetuksessa: kohti yhteisöllistä äänellistä toimijuutta. Taideyliopiston Sibelius-Akatemia. Sibelius-Akatemian musiikkikasvatuksen, jazzin ja kansanmusiikin osaston MuTri-tohtorikoulu. Väitöskirja. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/234954/nbnfife201804136545.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. 18.9.2021.
- Kankkunen, O-T. 2018b. Musiikkikasvatus ja äänimaisema. Suomen musiikkikasvatusseura - FiSME ry. <https://fisme.fi/kuukauden-kolumnit/komunit2018/aanimaisema/>. 19.9.2021.
- Kauppila, R. 2000. Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Lehtoranta, J. & Rehunen, E. 2019. Leiki, liiku, laula – Musiikki 4–5-vuotiaan lapsen motorisen kehityksen tukena. Laurea-ammattikorkeakoulu. Sosiaaliala. Opinnäytetyö. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/171452/leikiliikulaula_lehtoranta_rehunen_viimeistely.pdf?sequence=2&isAllowed=y. 17.8.2021.
- Liperin kunta. 2021a. Päiväkodit Liperissä. Liperin kunta. <https://www.liperi.fi/fi/paivakodit>. 30.9.2021
- Liperin kunta. 2021b. Varhaiskasvatus. Liperin kunta. <https://www.liperi.fi/fi/varhaiskasvatus>. 30.9.2021.
- Liperin kunta. 2017. Varhaiskasvatus Liperin kunnassa. Liperin kunta. https://issuu.com/liperinkunta/docs/liperi_vasu_sivut_nettiin. 30.9.2021.

- Lindeberg-Piironen, A. 2017. Musiikin kuuntelu. Teoksessa Lindeberg-Piironen, A. & Ruokonen, I. (toim.) Musiikki varhaiskasvatuksessa - käsikirja. Mikkeli: Classicus Oy, 179–212.
- Mannerheimin lastensuojeluliitto. 2021. Sata leikkiä. Mannerheimin lastensuojeluliitto. <https://leikkipaiva.fi/sata-leikkia/>. 30.9.2021.
- Martikainen, R. 2018. Musisoitu äänimaailma – menetelmä päiväkodin musiikkikasvatukseen. Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu. Sosionomi. Opinnäytetyö. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/148971/Martikainen.Riikka.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. 17.8.2021.
- Mezirow, J. 1995. Uudistava oppiminen – Kriittinen reflektio aikuiskoulutuksessa. Helsinki: Miktor.
- Murphy, K. 2020. Et taida kuunnella. Miksi kuunteleminen on tärkeää ja miten se muuttaa meitä. Helsinki: WSOY.
- Opetushallitus. 2021a. Mitä on varhaiskasvatus? Opetushallitus. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/mita-varhaiskasvatus>. 18.8.2021.
- Opetushallitus. 2021b. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet pähkinänkuoressa. Opetushallitus. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatussuunnitelman-perusteet-pahkinankuoressa>. 5.10.2021.
- Opetushallitus. 2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Opetushallitus. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf. 20.9.2021.
- Pietilä, I. 2017. Ryhmäkeskustelu. Teoksessa Hyvärinen, M., Nikander, P. & Ruusuvoori, J. Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 111–130.
- Piironen-Malmi, U. & Strömberg, S. 2008. Välittämisen pedagogiikka. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Piispanen, U. 2019. Muskarisoppa. Reseptejä varhaisiän musiikkikasvatukseen. Helsinki: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.
- Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Tampere: Juvenes Print Oy.
- Salonen, K. 2012. Kehittämistoiminnan konstruktivistinen malli. Teoksessa Hautala, T., Ojalehto, M. & Saarinen, J. (toim.). Työelämää kehittämässä. Ammattikorkeakoulu projektimaisen kehittämisen kumppanina. Tampere: Juvenes Print Oy, 22–31.
- Sarajärvi, S. & Tuomi, J. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Schafer, R. M. 2015. Kuuntelukasvatus. 100 kuuntelu- ja ääniharjoitusta. Tampere: Tampereen ammattikorkeakoulu.
- Solatie, J. 2001. Focusryhmät. Kvalitatiiviset ryhmäkeskustelut strategisen markkinointitutkimuksen apuna. Helsinki: Makeprint.
- Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.
- Valtonen, A. 2011. Ryhmäkeskustelut laadullisena tutkimusmetodinä. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.). Menetelmäviidakon raivaajat - perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Helsinki: Johtamistaidon Opisto JTO, 88–101.
- Valtonen, A. 2005. Ryhmäkeskustelut – Millainen metodi? Teoksessa

Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (toim.). Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 223–24.
Varhaiskasvatuslaki 540/2018.

Saatekirje

Hei!

Olemme kaksi sosionomiopiskelijaa Karelia-ammattikorkeakoulusta. Osana varhaiskasvatuksen opettajan opintoja teemme opinnäytetyötä, jonka tarkoituksena on tehdä kuuntelukasvatusta käsitteenä ja toimintatapana tutuksi varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyömme tavoitteena on valmistaa opas kuuntelukasvatuksesta teille varhaiskasvatuksen ammattilaisille. Keräämme tietoa ryhmäkeskustelun avulla opinnäytetyötä ja opasta varten. Ryhmäkeskustelussa keskustellaan kuuntelukasvatuksesta ja sen mahdollisuuksista varhaiskasvatuksessa. Tavoitteena on keskustella vapaasti aiheesta ja sen herättämistä ajatuksista, joten oikeita vastauksia ei siis ole. Lisäksi kartoitamme teidän toiveitanne tulevaa opasta varten.

Ryhmäkeskustelu toteutetaan etänä Teams:n kautta 11.5. klo 13.15–14.15, ja siihen osallistuminen on vapaaehtoista. Keskustelu nauhoitetaan, ja teemme sen aikana omia muistiinpanoja keskustelusta nousseista asioista. Käytämme äänitteitä ja omia muistiinpanojamme ainoastaan oppaan tekemisen ja raportin kirjoittamisen aikana, ja nämä aineistot hävitetään heti opinnäytetyöprosessin päätyttyä. Ryhmäkeskustelussa esiin tulleita asioita ei luovuteta ulkopuolisille, vaan keskustelussa käytyt asiat jäävät ryhmän sisälle. Keskustelusta syntynyt aineisto käsitellään luottamuksellisesti, eikä opinnäytetyön raportista voi päätellä kenenkään henkilöllisyyttä.

Ryhmäkeskusteluun arvotaan 4–5 osallistujaa, mutta mikäli et halua osallistua arvontaan, ilmoitathan siitä esimiehellesi.

Jos sinulla herää kysymyksiä aiheeseen liittyen, voit olla meihin yhteydessä sähköpostitse. Vastaamme mielellämme sinua askarruttaviin kysymyksiin.

Ystävällisin terveisin

Oona Kämäräinen

Kiia Laasonen

Ryhmäkeskusteluiden kysymysrunko

Mitä ajatuksia kuuntelukasvatus teissä herättää?

Millaisia tavoitteita kuuntelukasvatuksella voisi mielestänne olla?

Oletteko tietoisesti tai tiedostamatta toteuttaneet kuuntelukasvatusta varhaiskasvatuksessa? Jos olette, niin miten?

Miksi kuuntelukasvatus on nostettu musiikkikasvatuksen rinnalle?

Mitä eri näkökulmia näette kuuntelukasvatuksessa?

Miten voitte huomioida kuuntelukasvatuksen osana varhaiskasvatuksen pedagogista toimintaa?

Miksi kuuntelukasvatus on yksi tulevaisuuden tärkeistä taidoista?

Mitä toivoisitte oppaan sisältävän? Mitä lisätietoa haluaisitte kuuntelukasvatuksesta?

Oppaan palautekysely

Millaista uutta tai muuten hyödyllistä tietoa opas tarjosi sinulle kuuntelukasvatuksesta?

Millä tavoin voisit hyödyntää oppaassa olevaa tietoa ja harjoituksia työssäsi varhaiskasvatuksessa?

Mitä mieltä olet oppaan ulkoasusta?

Mitä olisit kaivannut oppaaseen mahdollisesti vielä lisää?

Muuta palautetta oppaasta